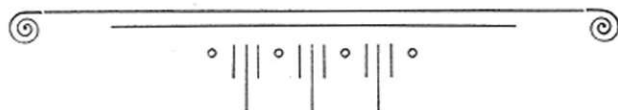


LJUBLJANSKI ZVON



Macedonski vstaš.

Vardár šumí, šumí, bučí . . .
„Kje sem, kje sem tu sred noči?
„Kje sem? Kurišče me ogreva?
In luč po snegu mi odseva? . . .
„Kaj? Še živim? Ni turški strel
do smrti v prsi me zadel?
„Kako me rana ljuta peče!
Ah, kri iz nje rudeča teče . . .
„In kdo ste vi, in kdo ste vi?
Slabó že vidijo oči . . .
„Kaj okrog mene tu stojíte?
Molčíte, nič ne govoríte?“
„„Vsi tvoji! Kaj nas ne poznaš?
Vsi tvoji, hrabri vodja naš!““
„Bog živi, bratje, vas, hajduki!
Ah, v smrtni gledate me muki . . .
„To bil je boj krvav nocoj! . . .
„Da, da . . . Spomin se vrača moj . . .

„In draga naša vas?“ . . . „Požgana!“
„In žena moja?“ . . . „Je zaklana!“

„In hči Ivanka, moja hči?“
„Oskrunjena ti od zverí!“

„In sin moj, Penčo?“ . . . „Tu sem, oče!
Jaz sam sem živ . . . “ „Je li mogoče?

„Sin moj, umrjem lahko sam.
V spomin ti dam, kar še imam,

„najdražje premoženje svoje.
Ná, vzemi si orožje moje!

„Ná puško mojo, handžar moj!
Pa pojdi v boj spet kar nocoj!

„V boj na krvnika, na Turčina!
Vse vzel nam že je ta zverina,

„poguma pa nam vzel še ni!
Junaško nam srcé gorí

„za domovino ljubo, sveto.
Da snameš ž nje igó prokleta,

„s hajduki pojdi, Penčo, v boj!
Umrjem lahko sam nocoj . . .

„Kaj okrog mene tu stojite?
Naprej, naprej na boj hitite!

„Naprej!“ . . . Zaprl je vstaš oči . . .
Šumí Vardar, šumí, bučí . . .

A. Aškerc.



Očiščenje.

Spisal Ivan Pucelj.



Gosta, umazana megla, prenasršena s premogovim dimom in vsakovrstnim drugim neprijetnim vonjem, težka kakor mora, je ležala ob poldevetih zjutraj po mestnih ulicah, ko je stopal notarski kandidat Štefan Ribič proti pisarni. Prišedši v Dolgo ulico pa se je hipoma okrenil v drugo smer, motril s plašnimi pogledi vsakega pasanta, ki mu je prihajal nasproti, potegnil ovratnik preko ušes ter je podvžal korake. Na voglu sosednje ulice pa je obstal pred lično dvonadstropno hišo ter se pazno oziral po oknih stanovanja svojega prijatelja dr. Ivana Podboja, odvetniškega koncipijenta, v katerem so bile zavese že do polovice oken privzdignjene.

Lahno vznemirjen je takoj nato stopil v vežo ter odhitel po položnih kamenitih stopnicah v prvo nadstropje. V trenutku pa, ko je hotel pri vratih na hodnik pozvoniti, se je pojavila doktorjeva kuharica, ki je hitela s košarico na roki po razne kuhinjske potreščine na trg.

Predno ga je utegnila pozdraviti, jo je že vprašal, če je gospod doktor še doma.

„Ne več, odpeljali so se že s prvim vlakom na Gorenjsko!“

To je Ribič sicer že prav dobro vedel, vendar ga je odgovor prav razveselil. Stopil je skozi odprta vrata na hodnik, kuharica pa je odhitela po stopnicah navzdol in izginila v meglo.

Gospod Ribič je še malo postal tik vrat na hodniku, da bi se prepričal, je li služkinja že res odšla ali pa se morda še povrne po kaj; ko pa se je uveril, da je od vseh strani popolnoma na varnem, se je čudno zlobno nasmejal, tako da je bil njegov lepi, resni moški obraz za hip ves popačen, malone ostuden, ter je zaklenil od notranje strani vrata, skozi katera je bil vstopil.

In s tihimi, opreznimi koraki je nato smuknil kakor tat mimo kuhinje in sprejemne sobe ter močno vznemirjen potrkal na vrata spalnice svojega prijatelja dr. Ivana Podboja. In ne da bi čakal odziva, je pritisnil kljuko in v istem hipu je že tudi stal sredi sobe.

„Servus, dušica, kako se kaj počutiš“ — —

Gospa dr. Podbojeva je stala tik otročje posteljice, v kateri je spalo dve leti staro dete, in se je vsa zdrznila po životu kakor tretpetlika, ko je vstopil Štefan Ribič. Objokane in kalne oči je imela vprte v speče dete in se niti ni ozrla na došleca, ki se ga je bila tako silno prestrašila.

„Ti si jokala, ljubica? Zakaj si jokala, zakaj, povej mi no!“

Ribič je izpregovoril to z mehkim, sočutnim glasom in jo prijel za roko, ki jo je izkušal poljubiti, a ona se mu je z vso odločnostjo iztrgala in se obrnila k oknu. To ga je frapiralo. Doslej je bil vaju pri njej vse drugačnega vedenja. Bila mu je vdana in vsak hip pripravljena, ustreči vsaki njegovi želji, tudi če bi uničila s tem samo sebe. Bila mu je celo preveč pokorna in poslušna in prav zato je začel podcenjevati njeno ljubezen, ki jo je smatral naposled za nekaj, česar ne more nikdar izgubiti. Pred letom dni je bila vanj tako slepo zaljubljena, da je pozabila na vse. To pa je bil on uporabil. Začel je nemoralno razmerje z ženo svojega najboljšega prijatelja, kateremu je bil i on sam najboljši prijatelj. Bil je tudi sam oženjen in rodbinski oče. In v tistih časih je postal, zaverovan v lepe oči soproge svojega prijatelja, iz poštenega, obče spoštovanega moža navaden lopov, goljuf, ki je sleparil prijatelja, svojo ženo, samega sebe in ves svet. Takoj spočetka ga je bilo strah tistega groznega padca in takrat je imel v sebi še dovolj moči, da bi bil krenil nazaj s poti, ki ga je drevila v prepad, ali vselej je to preprečila ona, ki ga je v svoji silni ljubezni vlekla globoče in globoče. In takrat si je ustvaril o njej čudno sodbo, sodbo, ki mu je pristno, vročo ljubezen izpremenila v strast, katere se ne more iznebiti, ker mu nedostaje za to potrebne moči in volje. Tako pa se je naposled uživel v to in z mirnim, na videz poštenim obrazom je slepil svojega prijatelja, svojo ženo in samega sebe. In privadil se je temu tako, da ga je bilo končno že strah, če je le pomislil, da bo moralo biti enkrat tega konec.

„Irma, kaj pa naj to pomenja?“

Ona je molčala in se ga ni upala pogledati v oči, katerih pogledu se je pokoravala vselej. Stala sta tako nekaj trenutkov drug tik drugega in Ribič je iskal načina, po katerem bi bilo najbolje nastopiti. Napravil se je hladnega in brezbriznega.

„Hm, tako, tako... moja ljubica je danes slabe volje. Oprosti! Če bi bil vedel, da sem ti neljub, bi gotovo ne bil prišel. Sicer pa lahko takoj grem, vsiljiv nočem biti nikomur.“

Prijel je v roke klobuk in stopil k vratom, kakor da hoče oditi. Toda nanjo to ni napravilo nikakega učinka, dasi je bil trdno uverjen, da jo s tem premaga. To ga je docela razočaralo in s tem silnejšo močjo je zahrepenel po njej. Vendar ga je jezilo, da bi ji moral to pokazati, zato se je izkušal takoj maščevati.

„Ha, ha,“ se je nasmejal zlobno in se povrnil k njej ter jo objel: „Ali si se res že prenasitila moje ljubezni?“

Izvila se mu je z vso silo iz njegovih močnih rok in ga pahnila strani. Bila je vsa rdeča v lica in silno vznemirjena, da se je tresla.

„Vsega mora biti konec, konec za vselej!“ je kriknila z nenaavadno odločnostjo, kakršne pri njej Štefan Ribič ni bil vajen. Še nikdar je ni videl take in zdelo se mu je, da ta ženska sploh ni ona Irma, ki je bila v njegovih rokah samo poslušno, nemo orodje, brez moči in volje.

„Prav, prav, le branite se me, milostna, jaz pa moram biti še bolj vsiljiv, kaj ne! In naposled, če zopet padete, omahnete na opolzki poti poštenosti, bo vsaj vest ložja, češ, saj nisem jaz kriva!“

„Vse zaman, tudi to ne izda več, jaz hočem nazaj, jaz se hočem dvigniti, tega življenja ne prenesem več... Prosila sem te že pred tremi tedni, da bodi konec, da me pusti v miru, a ti si se le smejal, danes pa sem dovolj močna, da se dvignem.“

Ribič se je zaničljivo smejal, kajti vse njegovo čustvovanje in mišljenje je bilo preveč umazano, da bi bil verjel njenim besedam, kaj šele, da je to njen trdni sklep in pa da ga bo imela dovolj moči izvršiti. Zato pa je dejal nejevoljno:

„Nikar ne pridigaj! Kar smo, smo in nazaj ne moremo nikdar več. Škoda zlatega časa.“

A ona je ostala hladna in neizprosna. To pa ga je le še bolj razvnelo in začutil je, da ljubi to žensko prav sedaj še bolj goreče nego kdaj v življenju in da je ne sme izgubiti, ker bi sicer ne mogel živeti. Obšlo ga je neko toplo čustvo in iz upornega, kljubujočega lahkoživca je postal hipoma mehak, strasten ljubimec kakor kak osemnajstleten dijak.

„Oprosti, Irma, razžalil sem te in prav je, da me kaznuješ. Zaničuj me, sovraži me, saj to zaslužim, ali dovoli mi, da ostanem tukaj vsaj trenotek v tvoji bližini!“

Njegov glas je bil mehak, topel in oči so se mu vlažno svetlikale.

„Nikar no, lepo te prosim, pusti me v miru! Dovolj je bilo vsega in naposled mora biti konec!“

„Irma, ljubim te, ljubim te in nisem vreden tvoje ljubezni . . .“

„Vem, kako so ljubljene take žene za hrbtom svojih soprogov, vem, o, vse vem in vedela sem tudi poprej, toda moči mi je manjkalo in zato sem navzlic temu padla . . . Sedaj pa hočem, da je konec, da mora biti konec . . . Ljubiš me? Haha, sovražiš me, črtiš in zaničuješ me kakor malovrednico, kakor žensko brez časti, ki se ti dozdeva morda ravno zbok tega nekoliko pikantna, in to je, kar miče . . . Baš to pa mi daje moči, da krenem drugam. Popraviti hočem, kar se bo dalo popraviti, ti pa, če si me kdaj imel rad, če si me kdaj spoštoval, dokler sem bila še poštena, stori mi uslugo in me puščaj v miru!“

Ribiča se je polotilo nezaupanje. Spomnil se je vseh posameznosti razmerja z Irmo in o njenem sklepu se ga je polastil dvom.

„Ej, mene ne preslepiš tako hitro, ljubica! V ženskih stvareh sem imel nekdanj bogate izkušnje. Vem, nasitila si se me in moje mesto je zavzel nekdo drugi . . . Naj bo srečen tako dolgo, dokler ga ne pahneš skozi vrata. Toda kar tako se jaz tudi ne dam odstaviti. Preveč trpi pri tem moj ponos in zato se maščujem! . . .“

Jezno je stisnil pesti in jo divje pogledal. Kajti, komaj je pomislil na to, da ima morda ona že drugega ljubimca, se mu je že tudi vse dozdevalo tako resnično, da tudi dvomil ni o tem. In prepričan je bil, da vara sedaj njega za hrbtom prav tako, kakor je varala prej ž njim svojega moža. In kar je bilo umazanega in podlega v njegovem srcu, vse je bruhalo na dan in ves divji je obsul trepetajočo Irmo z najumazanějšími psovskami . . .

To pa je nanjo le dobro vplivalo. Že se je bala, da je zaman vse njeno premagovanje in samozatajevanje, bala se je, da so zaman vsi dobri sklepi in lepi načrti, toda njegova podivjanost jo je napravila še močnejšo in silnejšo za odpor in že se je čutila rešeno.

Komaj pa se je nekoliko umiril, ga je bilo že tudi sram izbruha svojih strasti. Nevoljen na vse, kar je doživel, in že skoraj ves omočen, je skočil k njej, jo objel vnovič z vso silo, dasi se mu je z nenavadno močjo in silnim odporom branila, jo poljubil na lase, kajti obraz se ji je bilo posrečilo obrniti daleč strani, in hropel z otožnim glasom:

„Ti si moja, Irma, moja vsa in moraš tudi moja ostati! Ali čuješ, moja moraš ostati, za vselej moja in ni je moči, ki te iztrga iz mojih rok!“

Vsa zasopla se je končno izvila iz objema.

„Torej me res ne maraš več . . . nič več . . . in moj trud je ves zastonj? O, toda predno prestaneš biti moja, prej te ubijem, umorim te . . .“

Obraz mu je bil ves zaripel in od silne bolesti se je sesedel na otomano konec postelj.

„O, le ubij me, saj drugega ne zaslužim, toda pusti me ven iz blata! Tukaj ne vzdržim več, gnojnica mi sili že v grlo . . .“

Naslonila se je na otrokovo postelj in v oči so ji stopile solze.

Za hip se mu je zasmilila, solzá ni mogel gledati. Takoj pa se mu je zopet zazdelo, da namerava nemara s solzami kaj posebnega, in vstalo mu je zopet novo upanje.

„Ne bodi no takšna, Irma!“ — je začel iznova z najmehkejšim glasom — „Nikar mi ne jemlji edine tolažbe mojega življenja, nikar me ne goni tja proč, kjer bi mi ne bilo obstanka. Ljubim te in morda res ni prav, da te ljubim, ali sedaj ne morem nič za to, da te ljubim, in zato tudi več ne vprašujem, ali te smem ljubiti ali pa ne.“

„Nikar ne slepi samega sebe! Postani zopet mož . . . Sedaj pa pojdi, utegnil bi kdo priti! In ne pridi nikdar več . . .“

Nekaj hladnega in hkratu resnega je tičalo v glasu, nekaj, kar je izključevalo vsak dvom, in to je tudi živo čutil Ribič in zato mu je pognalo vso kri k srcu, da ga je minila malone vsa zavest.

„Ali navzlic temu bodeš moja, sladka moja malovrednica, in če ne izlepa, pa izgrda.“

Planil je pokoncu kakor vihar in se zagnal proti njej. Ona je prestrašena viknila skoro na ves glas, odskočila do zidu, ali on jo je ujel, jo dvignil v naročje in jo posadil tik sebe na otomano. Napela je vse svoje sile, trgala roke, ga pehala strani, ga suvala z nogami in bila okrog sebe z glavo, da bi ga kam zadela in tako ušla iz njegovega železnega objema. Ali čutila je, da je preslaba proti njegovi moči, in je kriknila na pomoč. To ga je za hip oplasiло, da je vznemirjen dvignil glavo.

„Izpusti me, izpusti me, prosim te, lepo te prosim, kakor se samega Boga prosi, te prosim, izpusti me, izpusti me, pa me umori, če hočeš, samo izpusti me!“

Pohajale so ji moči in glava ji je omahnila na prsi. Tudi Ribič je napustil roke, ali izpustil je ni. Črez nekaj časa jo pa je preobjel črez pas in zdrknil tik nje na kolena in bila ga je zopet sama sladkost in mehkoba.

Pa niti prošnje niti grožnje niso nič izdale, in ko je Irma zopet zadobila nekaj moči, ga je pahnila od sebe daleč proč po sobi, uporabila ugoden trenotek, skočila iz sobe in se zaprla v sprejemnico.

Ta trenotek je postal Ribič popolna bestija. Skočil je za njo in bil z rokami na vrata ter kakor blazen kričal:

„Odpri, odpri, vlačuga, odpri!“

Malo hipov pozneje pa se je zavedel. Pobleдел je v obraz in nepoznan strah mu je šinil v ude.

„Lopov sem, da, jaz sem tisti lopov, le primite me, zaprite me, obesite me! Da, da, jaz sem tisti lopov, tista propalica . . .“

Blebetajoč neko čudno zmes, je naglo odhitel navzdol po stopnicah ven na ulico, na čisti zrak, ker se je bal, da ga bo nekaj zadušilo. Čutil je za vratom dvojne železnih rok, katerima bi rad ušel . . .

Kam naj beži? Kje je na zemlji kotiček, ki bi mu nudil varno zavetišče?

Po mestu je ležala še vedno ona gosta, umazana in vsakojakega smradu prenasršena megla kakor običajno vsako dopoldne, le ulice so postajale bolj prazne in tihe.

Štefan Ribič je drevil po ulici navzdol in njegovi trdi, brzi koraki so odmevali daleč naokrog. Strah ga je bilo teh glasov in zdelo se mu je, da ga nekdo preganja. „Aha, policijska straža je, ki drevi za menoj!“ In da bi ušel roki pravice, je še bolj pospešil korake, tako da je malone dirjal. Ali čim bolj je hitel, tem bolj je nekdo pritiskal za njim, in zdelo se mu je, da ga že nekdo drži za vrat, ki ga brez dvoma zadavi, in da ni nikjer rešitve.

Dušilo ga je in čutil je, kako mu bleđi vsled strahu obraz, kako se poglobljajo vanj široke, zevajoče brazde. In bal se je, da ga te brazde ne izdado tudi onim, ki so mu prihajali nasproti; zato se je izogibal vsakemu že od daleč, če je bilo le mogoče. Bežal je v samotne, stranske ulice in drevil naprej, naprej brez cilja in konca, samo naprej, da se le izogne temu, kar je bilo za njim in kar ga je preganjalo.

In zazdelo se mu je, da ne ubeži temu nikdar, pa naj še tako teče, da ga bo preganjalo in lovilo do konca sveta in do konca življenja.

In spričo tega dozdevka se ga je polasčala malodušnost.

„Čemu pa bežim“ — se je povpraševal — „čemu, če je tako ali tako ves trud zaman? Rešitve ni, nikjer je ni.“

Ali navzlic temu je drevil naprej, vedno naprej, ker ni imel poguma obstati in počakati onega groznega, onega neznanega, dasi je vedel, da ne ubeži temu nikdar.

„V diru naj me dohiti, odzadaj naj me prime, ustavim se pa ne, nikdar ne, zato, ker nimam za to dovolj moči.“

Od daleč je zagledal enega svojih znancev, ki ga je veselo pozdravil.

„Zakaj me zasmehuje ta?“ se je vprašal. „Nikdar mu nisem storil nič žalega. Če že ve, in vem, da ve vse, — zato se je tako smejal — zakaj pa mi ni obrnil hrbta, zakaj mi ni pljunil v obraz?“

Zavil je v drevored. Zdelo se mu je, da je tu bolj na varnem, ne sicer pred onim strašnim, neznanim, ki je drevilo za njim, marveč zato, ker je bilo v drevoredu bolj samotno in prazno in bi ga zatorej ne bilo tako sram, če ga tukaj dohiti ono, kar je šlo za njim.

Vsled utrujenosti ni mogel nog več tako visoko dvigavati in zato jih je vlekel nizko ob tleh, da so podplati škrtali ob rumeni pesek in odpadlo, suho listje, ki je šumelo pošastno za njim.

Pred seboj dvajset korakov je ugledal v megli nerazločne oblike ženskega telesa. Neka dama se je šetala po drevoredu.

„Kdo neki je? Česa išče tod? Morda išče koga, morda svojega ljubimca“ — je pomislil sam pri sebi — in strah se ga je polotil pred njo.

„Sirena je, malovrednica“ — je fantaziral dalje — „in nesreča jo spremlja. Zakaj moram jaz ravno za njo hoditi? Nepoštena in pokvarjena je, kakor so vse, kar jih nosi naša zemlja . . .“

In zazdelo se mu je, da se mu studijo, da se mu mora studiti in da je grda še celo pot, po kateri hodi.

In zamižal je od sramu in se obrnil nazaj. Začudil pa se je, ker ni bilo nikogar za njim, in skoro mu je za trenotek vstal pogum.

Pesek pa je škripal pod nogami prav tako pošastno in grozeče kakor poprej in listje je šuštel in šepetalo kakor v bajkah hudobni duhovi.

Za hrbtom je začutil zopet prejšnjega preganjalca in obšla ga je zona. Z grozo in strahom se mu je napolnilo srce, ozreti se ni upal več nazaj, niti misliti se ni upal več na pot, po kateri je ravnokar hodil.

Drevil je nazaj v mesto.

Megla se je polagoma dvigavala, vedno više in više in redki solnčni žarki so prodirali vedno močnejše skozi njo.

Nekaj trenutkov pozneje je planil Ribič v pisarniške prostore svojega šefa.

Par pisarjev je v prvi sobi dvignilo glave, ga začudeno pogledalo in spoštljivo pozdravilo.

To ga je za hip spravilo k zavesti in prestrašil se je znane okolice.

„Česa pravzaprav tu iščem? Kaj sem hotel tukaj“ — je pomislil, potem pa se naglo obrnil do starejšega pisarja v zadregi:

„Ali je gospod šef že tukaj?“

„Še ne!“ — je odgovoril star, prihuljen možiček, ki se je napol dvignil ves sključen na svojem sedežu in vprl svoje drobne, pasje pokorščine vajene oči v Ribiča.

„Povejte mu, da me ne bo v pisarno, ker, ker — — — ker sem bolan!“

„Že prav, že prav!“

Ribiča je bilo sram pred pogledi starega diurnista, o katerem je mislil, da je že uganil o njem vse, prav vse. Silno se je razburil in najraje bi bil starca na mestu zadavil. Okrenil pa se je naglo in zaloputnil vrata za seboj.

„Domov grem, domov“ — je momljal poluglasno sam sebi po stopnicah in zdirjal s par koraki na ulico.

In napotil se je domov. Strah pa, ki ga je preganjal vse dopoldne, se je le še povečal in pomnožil in strah ga je bilo že tiste ulice, tiste hiše, tiste veže, tistih stopnic, vsega, prav vsega.

„Kaj pa mi je pravzaprav“ — je pomišljal na ulici — „kaj? Kolikrat sem se že vračal domov z grehom v srcu, z lažjo na ustnih, na licu, na obleki, na kretanju, ali bilo mi ni navzlic temu nič. Šel sem, toda bal se nisem ničesar.“

„Bodi, kar mora biti!“ — si je dajal poguma in nervozno stekel v svoje stanovanje.

Žena je imela opravka v kuhinji, on pa je šel kar naprej po hodniku in stopil v sobo. Takoj za njim je prišla ona.

„Zakaj pa si prišel domov? Ali ne pojdeš v pisarno?“

Žena je z napeto pozornostjo pričakovala odgovora, ker je bil njegov prihod nekaj nenavadnega.

On se je obrnil k oknu in je zatrepetal po vsem životu.

„Bolan sem, bolehen!“

Sram in strah ga je bilo laži in čudil se je sam sebi, zakaj ne more več lagati. In zdelo se mu je takoj, da mu tudi ne verjame.

In prav zato ni imel poguma, da bi se obrnil od okna, da bi ji pogledal v oči, da bi ji vrnil za ljubeznivo vprašanje ljubezniv odgovor.

Kar se mu je zdelo zjutraj še prav lahko in čisto naravno, to mu je bilo zdaj popolnoma nemogoče. Čutil pa je na svojem hrbtu vprte poglede svoje žene, ki so s čudovito bistroumnostjo prodirali naenkrat v neznane kraje njegovega srca, ki so bili napolnjeni z blatom.

„Kaj pa ti je pravzaprav? Ali greš v posteljo? Kaj naj storim?“

Njen glas je bil mehak in poln sočutja in Ribičevo srce se je polnilo z neznano otožnostjo. Že je hotel povedati neko laž kakor običajno, ali zazdelo se mu je, da ga je zagrabila za grlo ona neznana sila, ki ga je preganjala ves čas, in je samo nekaj nerazločnega zamrmral.

„Po zdravnika pošljem. Ves bled si in prepadel“ — je dejala žena in se mu približala od strani, da se je lahko naslonila na njegovo roko.

„Ne, ni treba“ — je kriknil vznemirjen — „bolje bo i tako!“

Kaj neki hoče s to sladkobo? Kaj namerava — je pomišljal — in se stresel po vsem životu. Ha, prokleta kača je, sladka in strupena, kakor so vse, in vse naokrog je umazano in otrovano. In domišljal se je, s čim bi jo razžalil, zadel v živo, kakor brez dvoma zasluži.

In odrinil jo je strani z roko brezobzirno in trdo kakor nekaj neprijetnega, malovrednega.

Pogledala ga je začudeno, in njega so ti pogledi zapekli kakor ogenj, dasi jih ni videl, marveč le čutil od strani na svojem obrazu. In zbal se je je neizrečeno.

„Prosim, pusti me samega, morda se nekoliko odpočijem, potem bo morda bolje!“

„Ulezi se vsaj na divan, in odenem te dobro. Mrzi te . . .“

Vsaka besedica ga je zbadla kakor kačji pik in žena se mu je zastudila.

„Skuham ti čaja . . . Prehladil si se gotovo, moj Bog, saj ni čuda pri tem vremenu . . .“

To ga je spravilo v ekstazo.

„Pojdi ven, pusti me samega!“ — je zakričal s surovim glasom in se zleknil na divan.

Pogledala ga je še bolj prestrašena s svojimi vodenomodrimi, dobrodušnimi očmi in dve solzi sta se ji utrnili.

Ribič ju ni videl, ker ji sploh ves čas ni pogledal v oči, ali čutil ju je in skoro se mu je zdelo dobro.

Tak ni bil proti, njej še nikdar. Vendar je to pripisovala na račun njegove bolezni, in navajena ustreči vsakemu njegovemu migljaju, je pokorno odšla v kuhinjo, kjer se je bridko razjokala.

„Nesramnica!“ — je siknil skozi zobe — „kako se zna hliniti, toda mene ne preslepi.“

In iskal je v mislih, kako bi jo še huje ranil.

„V bodoče ne bom več slep, vse hočem videti, vse vedeti, vsak njen korak bom zasledoval. In kako se mi laže, v obraz se mi laže! Sočutje mi laže, ljubezen mi laže, skrb mi laže. Toda mene ne preslepi, jaz poznam to laž v vsej njeni nagoti. Včasih sem bil slep, lagal sem sam in zato mi je laž slepila oči, sedaj pa je konec! In če sem jaz razkrinkan, zakaj bi se drugi skrivali za laž? In kakor hitro jo iztrgam iz laži, jo tudi ubijem, vse ubijem, tudi sebe ubijem, vse, prav vse, kar je bilo plod laži, kar je bilo v laži in okrog nje in tudi laž samo ubijem!“

Skozi napol zastrto okno se je prikradlo v sobo par solnčnih žarkov, ki so zvedavo iztikali po sobi in odskakovali s pohištva na pohištvo.

„Lep je dan“ — je zamrmral polglasno — „in škoda ga je, da ga uživa toliko pokvarjenih, malovrednih ljudi, ki omadežujejo to lepo zemljo s svojimi umazanimi mislimi in dejanji. Ali jaz se izkopljem iz te gnojnice, jaz se očistim in umijem in zopet bom lep in čist in tudi okrog mene bo vse lepo in jasno.“

In ko je na to pomislil, se mu je za hip razjasnilo čelo in zagledal se je nekam v daljavo. Zazdelo pa se mu je, da se tam daleč v tisti daljavi že uresničuje to, da se dvigava in dvigava ter da se počuti ložjega, rešenega.

Lepo se mu je zdelo in globoko je zdihnil. Nekaj ga je zapelo kakor kes. „Ženi sem storil krivico, veliko krivico in pomazal sem jo s svojimi mislimi. Če le mislim nanjo, pa jo že oblatim in vse oblatim, česar koli se spomnim.“

Naslonil se je vznak in zakril si oči z roko, da bi ne videl belega dne, da bi ne videl življenja.

„O, dvignem se, prav gotovo se dvignem, zakaj pa naj bi vedno taval po blatu! In vsi se dvignemo, vsi, prav vsi, tudi Irma se dvigne.“

In s strahom, ki mu je krčil srce, se je vprašal: „Irma se tudi dvigne? Irma tudi? Kdo pravi to?“

Pri tem se mu je iznova zavrtelo v glavi. Malodušnost, dvom nad samim seboj in vsem svetom, ga je napolnil. Planil je k oknu.

„Nihče se ne dvigne, nihče! Rojeni smo, da končamo v gnojnici, in čemu bi se izneverili svojemu poklicu. Vsak poskus, otresti se blata, je zaman, brezuspešen, ker je tako usojeno, in če se tudi stokrat dvignem, padem zopet stokrat nazaj, a tem globoče, in škoda je torej za ves trud.“

Triletni sinček Stanko je prišel v sobo, ker mu je mamica v kuhinji povedala, da je papa bolan.

„Papa, bolan, les bolan?“

„Res, res, bolan! — Sram me bodi, še temu se lažem. Moj Bog!“

Deček je stekel k njemu in se ga oklenil okrog kolen. Ribič se je zdrznil.

„Česa hočeš tukaj, kaj bi rad?“

„Tukaj bom, papa, pli tebi bom!“

Ribič se mu je umaknil.

„Beži strani, pojdi proč, tukaj se umažeš, škoda je tvoje čiste obleke, belih rok!“

Deček se je začudil in ga neverno pogledal

„Ne lažem se ne. Moj Bog, še ta mi ne verjame! Res se umažeš in škoda bi te bilo!“

In v srcu se mu je naselil zopet nepopisen strah, da ne bi pomazal svojega lastnega otroka.

„Sicer sem ga pa že itak dovolj pomazal“ — je pomišljal dalje — „in čas je, da ga rešim blata.“ Zazdelo se mu je, da se je ono zlo, ki ga je prej drevilo po ulicah, sedaj naselilo v sobi, da se je dvignilo nad njega, da preti vsak trenotek pasti z vso velikansko težo na njega in ga streti, kakor je zaslužil.

In od silnega strahu se mu je v neznanski boli skrčilo srce in svojih oči se ni upal dvigniti navzgor pod strop, kjer je čakalo ono grozeče, strašno zlo ugodnega trenotka. Zdelo se mu je, da se že spušča čisto nanj, da je že prav blizu, in že je iztegnil roko, da bi ga vsaj še za trenotek odrinil od sebe, a malo pozneje se mu je zdelo, da se zopet samo odmiče in da ga hoče tako prav počasi mučiti, mučiti do smrti.

In nepopisen strah se mu je vsesal v dušo.

„Morda je pa vendar le še kaj upanja, da ubežim tej grozni smrti. Toda kje, kje neki?“

„Povsod vse zaprto, tema, noč . . .“

In planil je do suknje, se pokrili s klobukom in odhitel ven po hodniku.

„Kam pa greš?“ — je vprašala ona iz kuhinje za njim.

„Ven, na zrak, morda mi bo bolje, in k zdravniku!“

Ko je prišel na ulico, je ponavljal sam sebi: „Da, k zdravniku in ne povrnem se, dokler ne ozdravim!“

In z nenavadno naglimi koraki je hitel po mestnih ulicah v predmestje in od tam ven na plano.

„Kako je toplo solnce“ — je zdihnil; „ah, kaj, nič ni toplo, tudi solnce se laže“ — si je zatrjeval takoj nato v duhu.

Blizu kolodvora je srečal svojega prijatelja dr. Ivana Podboja, ki se je vračal v mesto.

„Servus, prijatelj, kam pa tako naglo?“

Ribiču se je stemnilo pred očmi in mislil je, da omahne. „O, če me ubije . . . da bi me le vsaj, takoj naj bi me!“ V silni zadregi pa je komaj odgovoril:

„Na izprehod grem malo, bolehen sem!“

Dr. Podboj ga je sočutno pogledal v obraz in Ribič je za-trepetal.

„Slab si videti, prijatelj, slab. Čuvaj se, da se ne prehladiš!“ In potrepal ga je prijateljsko po rami.

„Kje pa si bil, kje?“ — je zajecjal v smrtni zadregi Ribič.

„Na Gorenjskem, pri sodišču sem imel neko zastopanje“ . . .

„Da, da, res. Saj si mi sinoči sam pravil v kavarni, da pojdeš tja nekam.“

Ribič je stopil par korakov naprej.

„Pa se kmalu kaj pozdravi! Na svidenje! Obišči me kaj!“

Ribič je hitel ven iz mesta. Zdelo se mu je, da gleda Podboj za njim in da mu ti pogledi vežejo noge, da ne more dovolj hitro bežati. Malo pozneje se mu je že dozdevalo, da se je spustil Podboj za njim, pa je še bolj pospešil korake. Pričela se je dirka in razdalja med njima je postajala čimdalje manjša. Ribiču je pohajala sapa in mislil je, da ga zaduši. Tudi noge so mu začele postajati čimdalje težje, začel se je opotekati in polastila se ga je neznanska bojazen.

„Oh, nikdar mu ne utečem, ves napor je zaman!“ je zastokal z boleznim glasom in se spustil preko polja kar na stran s ceste.

Po polju pa je bila pot še mnogo težavnejša nego po gladki cesti. In zdelo se mu je, da mu je Podboj že čisto za petami, slišal je že čisto natanko njegov prijazni, dobrodušni glas, čul je dobe-

sedno, kako mu je klical: „Pozdravi se, prijatelj, pozdravi se!“ In mislil je, da že izteza svojo prijateljsko desnico, da ga potrepja po rami, njega, svojega najboljšega prijatelja.

Ustrašil se je, doslej nepoznana bojazen ga je drevila naprej, le naprej.

„Kaj bi se mi lagal“ — je pomislil v smrtnem strahu — „zakaj me tako ljubeznivo kliče vedno za prijatelja? Če ima kaj z menoj, naj kar takoj obračuniva.“

Ali navzlic temu je bežal naprej in nazaj se ni upal ozreti. Visoka trava se mu je opletala okrog nog in to je še bolj oviralo njegov beg. Od silnega napora je bil ves razvnet in rdeč v lica in prsi so se mu visoko dvigale.

Naposled pa se je spotaknil in padel.

„Ne morem več bežati, tu me imaš!“

Njegov strahu polni glas je odmeval daleč preko prostranega polja. Nikjer ni bilo videti žive duše, le v daljavi je samevalo mesto, nad njim pa se je plazil dim v svojem sivem plašču.

„Čemu pa bežim?“ — se je vprašal Ribič in krenil nazaj na cesto.

Srečal je mlado kmetsko dekle, ki je hitelo s košem obleke na glavi v mesto služiti. Stopalo je trdo, samosvestno in gledalo s čistimi, svetlimi očmi predse v daljavo, tja, kamor je šla. Oči so bile čiste in lepe, lepe kakor nada, ki je gorela v njih in ki je bežala pred njimi.

Ribič se je strme ozrl v ono stran, kamor je gledalo dekle s svojimi lepimi očmi, a videl ni ničesar lepega, le pusto, v umazan dim zavito mesto je ležalo pred njim v dolgočasni daljavi.

„Le pojdi!“ — je zašepetal za njo —. „Tudi ti utoneš v tisti gnojnici, in lepih oči ne bo več in tudi tiste lepe nade ne bo več, ki je v njih. Odločeno nam je, da končamo v blatu!“

Obstal je za trenotek na cesti in se zamislil. V tem hipu se je rodil v njem trden sklep: „Jaz grem ven iz tega blata in umijem se.“

Obrnil se je na široko planjavo, ki je ležala pred njim v svoji neskončni dolgočasnosti. Nikjer je ni bilo konca in nobena pot na njej ni imela cilja.

Navzlic temu pa je stopal po poti brez cilja, kajti cilj njegove poti je bil pravzaprav to, da ubeži temu, kar je bilo za njim in kar ga je hotelo nazaj.

„Rešim se, rešim se, moj sklep je storjen“ — si je šepetal oveseljen, zraven pa se je vendar bal, da ne omahne, da ne pade. Spomnil se je pripovedke iz starega testamenta, in tudi on se je bal pogledati nazaj proti mestu, boječ se, da ne bi okamenel, obstal na mestu. In če je le samo zdaleka pomislil na to, ga je obšla zona, zatrepetal je po vsem telesu in stopal je hitreje po neznani poti, po poti brez konca in kraja.

Zdelo se mu je, da visi velika planjava nekoliko navzdol, in zato je tudi laže hodil. Koraki so se mu zdeli večji in tudi mnogo lažji. In čim bolj je hodil, tem bolj se mu je mudilo.

Bližal se je večer in legale so megle, se zgrinjale na kupe, a se zopet dvigale in redile.

Ribič je šel neprestano naprej, njegov sklep je bil trden.

Bližala se je noč, temna in strašna, po vzduhu je priplavalo nekaj groznega. Ribič se tega ni bal več in je stopal pogumno za svojim ciljem.

Polaščevala se ga je trudnost in život mu je zlezel v dve gubi. Ali navzlic temu je z novimi močmi rinil naprej.

Planjava je visela čimdalje bolj navpik in zdelo se mu je včasi, da gre po bregu navzdol, vedno navzdol, nekam v globino. Tla so mu postajala pod nogami vlažna in prepričan je bil, da je zašel v močvirje.

To ga je potrjevalo v prepričanju, da bo kmalu na cilju. Objela ga je temna noč, on pa je stopal kar naravnost in se čimdalje globoče vdiral v močvirno blato. Včasi je le s težavo izlekel nogo iz mastne ilovice in utrujenost ga je vedno bolj tlačila.

„Truden sem in morda opešam sredi pota“ — je zdihnil žalostno in poskušal sesti, da bi se nekoliko odpočil.

Obleka je bila vsa blatna, in česarkoli se je dotaknil, je bilo vse blatno, grdo, umazano in strah ga je bilo tega blata, ker se je bal, da ne bi v njem ostal.

Spomnil se je Irme in zdrznil se je od strahu. In ustrašil se je te misli, da se je hipoma dvignil in zdirjal dalje.

„Kaj če to blato!“ — je tolažil samega sebe. „Kmalu dospem do reke in tam se umijem, operem in nič več ne bom ne grd in ne blaten.“

Med visokim bičkom si je le s težavo delal pot in noge je komaj vlačil iz močvirja.

Zdelo se mu je, da se je nekje v bližini oglasil Stanko, in sesedel se je na mokra, blatna tla. In boječ se, da ne bi obstal,

da ne bi opešal sredi močvirja in blata, se je naglo dvignil in hitel dalje.

Na uho mu je dospelo poigravanje valov bližnje reke, v daljavi pa je šumel slap.

„Kmalu bom iz močvirja in v reki se umijem in nič več ne bom blaten“ — je kriknil oveseljen in zdelo se mu je, da je že skoro napol očiščen in umit.

Postal je za trenotek in poslušal. Jezno pa je potem stopal dalje. „Kaj se neki motim! Ničesar nisem slišal, nikogar ni v obližju.“

Dospel je na breg velike reke.

„Kdo me neki kliče?“ — je jezno vprašal v temo in se obrnil nazaj.

Nič glasu, le valovi so se poigrali, se objemali drug z drugim ter se topli in lasali.

Ribič se je stresnil. „Čemu se obračam nazaj? Kaj se bom bal vode, ki me očisti blata, ki me reši močvirja?“

Postal je še trenotek, potem pa se je zopet naglo obrnil k vodi in šel z naglimi koraki proti prostrani, globoki reki.

In vrnil se ni nikdar, nikdar več . . .

V tujini.

Oj, dekle ti nemilostno, prekrasno,
ki zapeljalo si me s črnimi očmi,
nocoj zaspal sem v mislih nate kasno
in sanjal čudne sanje, da umrla si . . .

No, iz tujine nisem mogel priti,
da dam na hladne ustne ti poljub v slovó;
kar se v življenju smelo ni zgoditi,
to bilo še po smrti je zabranjeno.

Po dolgem času pridem v rodne kraje,
samo priroda sina svojega spozna
in v njem budi spomine vse najslajše
iz dni, ko vedno v mislih si mi ti bilà.

Petruška.

Moderna manira in Žmitkov Poc.

Napisal dr. Ivan Prijatelj.

I.



a članek pišem zato, ker sem bral o Žmitkovi sliki v „Slovenču“ z dne 13. oktobra 1903. leta naslednjo oceno:

„... Slika je izvedena vseskozi v moderni maniri. Barve so suhe in mrzle in ravno radi tega ne moremo opazati posebnega življenja na sliki... Gospod Žmitku pa svetujemo, naj opusti moderno maniro, ki se itak dolgo časa ne bo vzdržala na površju, ter naj se raje poprime klasicizma, tako da bo na slikah več jasnosti, življenja in kontrastov.“

Ne jemal pa bi peresa v roko, ako bi stala taka sodba o modernem slikarstvu zapisana samo med „dnevnimi novicami“ tega ali onega našega političnega lista in ne globoko v glavah malone vseh onih naših ljudi, ki se sploh kaj menijo za umetnost. Ti ljudje živijo namreč v hudi zmoti, kakor da je moderna v umetnosti neko samovoljno novotarstvo, ki je nastalo, kakor nastanejo valovi na mirni vodni gladini, slučajno zadeti od kamena, ki ga je zalučil samopašen deček, in ki bo izginilo brez sledu, kakor izginejo gibke proge na vodi. Kako se motijo! Moderna umetnost se je rodila, kakor hitro so začeli umetniki živeti s svojim časom ter nehali kopirati klasične modele. (Moderno pomeni namreč odgovarjajoče sedanjemu času.) Novi stil je posledica povratka na zemljo iz podnebnih, hladnosolčnih višin, posledica realizma, ki se je globoko zaril v zemljo in resničnost ter se poglobil v vse male in neznatne podrobnosti življenja. Vrhutega je novi stil naravna posledica razvitka točnih znanosti na vseh poljih umstvenega dela. Odkritja v fiziki in neštevilni poizkusi XIX. stoletja so pomagali temu slogu na svet. In javil se je v ime sodobnosti kot protest okostenele preteklosti. „Okolo leta 1874., ko je bila akademija vseмогоčna in je kraljevala neka vrsta novogrške umetnosti, se nas je združilo s — sedaj dovolj pozabljenim — Cabanelom na čelu malo število neodvisnih umov, izprva celo brez jasno določenega cilja. Hoteli smo se samo združiti, da bi podprli drug drugega in bi ne bili razdeljeni,“ pravi J. F. Raffaelli v svojem pismu, natisnjenem pri Clarisu (De l'impressionisme en sculpture. Paris 1902). Helmholtz

ni izdal svojih znamenitih optičnih študij in Wundt ne svojih genialnih poizkusov iz eksperimentalne psihologije za vse ljudi, samo za slikarje ne. Ravno ti so morali sedaj pričeti s „preocenoitvijo vrednosti“ na polju svetlobe, barv, prirodnosti in lepote sploh. Eksperimenti s svetlobo so porodili pleinairstvo, potem pa pointillirstvo, ki barv ne meša na paleti, ampak jih na platno črtoma sestavlja po Helmholtzovih pravilih o sestavi svetlobnih barv. Wundtove preizkušnje človeških duševnih funkcij v različno dolgih časovnih intervalih so dale povod tako naslikanim podobam, kakor jih vidi človek na begu samo en hip: premikajoče se stvari se morajo vendar drugače slikati nego mirne. V vrveči gneči na ulici ne vidi oko nobenega določnega obrisa, na kolesih hitečega voza nobene napere. Ako zavijtiš v zraku roko, boš videl samo neke meglene obrise. Večje ali manjše gibanje torej znatno izpreminja ton vidne vnanjosti predmeta. S tem spoznanjem je storila umetnost velikanski korak naprej. Isto je storila na polju svetlobe. Zagorska vasica je videti pri jutrnjem solncu čisto drugačna nego pod pekočim vriskom poldneva ali v svitu mehke večerne zarje. Travniki pod vasjo je zelen, a postaja pod različno solnčno razsvetljavo rdečkast, modrikast ali rumenkast. Stari niso delali takih študij, ne zato, ker še niso imeli Helmholtza in Wundta, ampak zato, ker niso potrebovali svetlobe in gibanja za svoje v notranjosti slikane, pretežno monumentalne, plastične slike. Tudi umetniki renesanse so bili še slikarji veličastnega miru. Rafaelove madone sedijo, Michelangelo pa je bil tako zaljubljen v človeško telo, da je videl to in nič drugega v prirodi. Vrhutega je bil tudi on v prvi vrsti plastik.

Gibanje in svetloba sta dve znameniti pridobitvi moderne v drugi polovici minolega stoletja. Novemu slogu so dali ime „impresionizem“ bolj kot psovko. Raffaelli pravi, da so se hoteli sami imenovati „barakteriste“, a potem jim ni bilo za ime in so kakor dekadentje sprejeli psovko za ime.

Široki, polni impresionizem se začneja s Francozom Manetom. A prvo delo je storil tudi tukaj že Leonardo, ki je opazoval prozornost oblakov, od oblakov presejane solnčne žarke, razliko sence in megle zjutraj in zvečer, razne prirodne pojave in zlasti vpliv ozračja na oblike in barve. Neposredni predhodnik Maneta se mora imenovati Španec Goya, od katerega so zahtevale že fantastne španske ljudske veselice, ki jih je slikal, da je lovil na platno vrveče, pisano življenje. „Nekaj barvnih lis, nekaj dobro pomerjenih, smelih udarcev s čopičem, pa vidimo, kako se procesije pomičejo po ce-

stah, potresenih s cvetjem, kako se mladi pari vrte v divjem plesu in sulice bikoborcev rdeče pesek arene" (Muther). Drugi predhodnik Manetov je Anglež William Turner. On slika mesta v jutrnjem solncu in oblake nad njimi in angleško meglo. Ladje gore, plamen poskakuje in iskre padajo na krov, ali pa drevi vlak preko poljane, lokomotiva gleda žareče, vozovi so rumeno razsvetljeni, dež gre in vihar divja. Čutiš: z neznansko brzino leti vlak. Edouard Manet je prvi glasno zaklical: razsvetljava v slikarstvo! Risba je postranska stvar, oblika naj se čuti iz tonov barve. Stalnih barv ni v prirodi, vsak predmet ima v drugačnem miljeju drugačno barvo. Rdeče vino v kozarcu meče na bel prt rdečkasto senco, nag človek, ležeč pod zelenim, obsevanim drevesom, ni mesnatordeč, ampak zelenkast, rdeč pred žarečim kaminom v sobi. „S tem, da je Manet spoznal izpremembe barv pod vplivom svetlobe in jih opazoval z natančnostjo fizika, je otvoril novo poglavje v zgodovini umetnosti,“ pravi Muther.

Literarni realizem preteklega stoletja je našel človeka, takrat ko je filozofija, sociologija, politika rekla: Samo človek je in nič ni višjega in pomenljivejšega od njega. Tudi novi slog v umetnosti je apoteoza prirode in človeka. Pravo osebnosti umetnikove je stopilo šele sedaj na dan. Rodil se je individualizem in z njim boj proti akademijam. Vladne akademije so bile vedno tako kompromisne in konvencionalne kakor vlade same. Vladno predavanje in učenje umetnosti pa ponižuje umetnost na nivo službe meščanskemu principu. Vrhutega se v akademijah polaga važnost v prvi vrsti na zunanost, na tehniko, ker se pravzaprav samo ta da učiti. Zato večinoma ni duha v akademijah, ampak samo delo. Za akademike ni nič problemov v umetnosti. Vse jim je znano, vse jasno: vse anatomske, barvne, skupinske in kostumske tajnosti. Pri njih je vse v redu kakor v šolskoslikarskih navodilih. In tako je na njih slikah vse kolikor mogoče pravilno in vse kolikor mogoče dolgočasno. Da pa bi puščoba preveč ne zehala, ščegačejo jo z drastičnimi, pretresljivimi sujeti, pisanimi kostumi in žarkimi barvami, polnimi kriče „jasnosti“, natičkanega „življenja“ in vnebovpijočih „kontrastov“. In potem vozijo svoje slike od kraja do kraja, kažoč jih — proti vstopnini seveda — široki masi, pred mali krog izvoljenih se itak ne upajo. A široka masa potem v zahvalo razvpije vse te panoptikarje: Pilotyje, Munkacsyje, Brüllove, Vereščagine, Matejke, Siemieradzke, Brožíke . . . za — klasike. In da je smešnost popolna, jih stavi naposled še pravim umetnikom v vzgled. — Takrat, ko so literaturo napolnili največji

individualisti, dekadentje, posvetivši se samo svojim čuvstvom, takrat je rekel tudi slikar: Samo to, kar moja čuvstva spravlja v ekstazo, bom slikal in ne kaj „večno lepega“, opredeljenega in določenega, kakor dela akademizem. In čim bolj čuvstvena in velika in silna v občutkih je umetnikova duša, tem večje je to, kar ustvarja. Raffaelli pravi: „Impresionist je oni, ki se čuti silno prevzetega od ideje prirodnega pojava, obvezanega, olicetvoriti ta hipni vtisk in ga predstaviti primerno svojemu temperamentu v podobi umetniškega produkta.“ Pravzaprav pa velja to za vsakega pravega umetnika. V tem sta edina z Raffaelijem i Tolstoj i Zola. Kakor so literarni dekadentje časovni in stvarni potomci realistov, tako so tudi dekadentje v slikarstvu sinovi impresionistov. Saj se ne razločujeta njih začetnika Pouvis-de-Chavannes in Gustave Moreau v svoji tehniki od impresionistov v ničemer drugem, kakor da sta stilizirala njih pijanost barv in njih atmosfernost z linijo in obrisom. Seveda nam slika dekadenta govori nekaj čisto drugega nego umotvor impresionista. Impresionist uživa samo določen prizor v njegovi razsvetljavi, barvah in gibanju. Iz dekadentske slike pa mora govoriti ves sodobni človek, vsa neizmerna njegova erudicija. Impresionist se je veselil objekta samega, na sedanjega umetnika dela objekt vtisk samo takrat, ako je pogled nanj v zvezi s celo zgodovino, ako se šibi pod težo reminiscenc, polnih vtiskov, potencirajočih sto in stokrat prvotni vtisk objekta. Poleg tega se sedanji umetniki najbolj boje postajati pri rokodelstvu. Na delo, ono težavno spravljanje stvari na platno naj bi ne mislil noben ogledovalec slike. Oni hočejo biti neposredni, naivni. Oni hočejo samo pravljico, odkritosrčno in preprosto, za pripovedovanje jim ni. Oni tako znajo tehniko, da jo zanemarjajo kakor nekaj, ki se samo ob sebi razume (glavni znak dekadence!). Zato se vračajo k predrafaelskim primitivistom kot vzornikom. Pouvis dela stensko sliko, pa gre k Giottu gledat, kako jo je delal on. Proučujoč njegove freske, dožene, da je bila Giottu freska samo dekoracija stene in da ni kot taka nikoli kričala s podobami, z živo narodo. Nič ni tu živega, vse je ornament. Individualnost figur je po vsej pravici opuščena, ker ne žive, ampak samo krase steno kot vzorci. Spoznavši to, je šel in je sam delal na tak način stenske slike. Razlika je samo ta, da je to delal Giotto v resnici naivno, Pouvis pa s pomočjo razsodka, teorije. — Moderni teoretik angleškega slikarstva je Burne-Jones. Tudi on se je šel učiti v XV. stoletje, in sicer k Sandru Boticelliju, čuteč, da pri njem naučna suhoparnost ne duši silnega

subjektivnega temperamenta. Napolnil je platna z arheologično-teoretičnimi idejami, a to, kar je vzel Boticelli iz sodobne duše, je privlekel Anglež XIX. stoletja iz muzejev in cerkev XV. stoletja. — V Rusiji zastopa idejo, da naj moderen slikar govori v polnem historičnem akordu, Viktor Vasnecov. On sloni ves na primitivnosti bizantijskih ikon in mozaikov katedrale ravske in beneške sv. Marka. To je kompliciran efekt modernega Rusa, ki hoče v vsakem momentu s sedanjostjo čutiti vso preteklost. Njegov učenec je Njesterov, ki pa je v figurah milejši, blažji in poetičnejši. Nanj je že vplival, zlasti v pokrajinstvu, japonizem.

Med tem, ko je namreč z znanostmi vsake vrste obremenjeni Evropec zahajal iz enega ekstrema v drugega, vzdihujoč sedaj pod težo realizma, potem se loveč po morju svetlobe in barv, nato zopet zabarikadiran z antikvarnimi rekviziti, je naredila izneženi evropski duši največjo uslugo Japonska s tem, da jo je obdarovala z ono neizrečeno fino, harmonično umetnostjo, do katere bi se ne bil povzpел izmučeni evropski duh. Japonec je človek vtiska, nežna, senzitivna duša. On ustvarja docela neposredno: umetniški moment mu zablisne pred očmi, in že ga je obdržala njegova občutljiva duša kakor plošča momentnega fotografskega aparata. Ona splošnost idejnosti in npravnstvenega razvitka, glede na katero ustvarja Evropec, ni lastna Japoncu. On je globoko pogreznjen v prirodo, ž njo živi in diše in ni še dvignjen iz nje v oni abstraktni svet, ki mu pravimo izobrazba. On sprejema z otroško radostjo posameznosti, slučajnosti, malenkosti prirode, vedno verno, nežno, čudovito. On ne sestavlja slike: v sredi glavno figuro in potem vse po vrsti prav do stafaže. On sploh ne komponira, ker ni idejni sintetik. Nikake zaokroženosti ni na njegovih slikah, ampak sama, nemotena harmonija prirode: kos pagodne strehe, konec veje kakega drevesa, leteča ptica in potem prazno ozračje, blažena, božajoča lahkota jasnega neba. V Evropi je japonizem genijalno udomačil Francoz Degas. On ga je potreboval za svoje slike iz velikega sveta, v katerih mirna kompozicija ne opravi ničesar. Na baletnem odru, v plesni dvorani, na turfu ni mogoče komponirati. Tu se je izkazala ostrookost Japonca in njegova na videz čisto slučajna umetnost komponiranja. Skupina je izginila s slike, samo prostor je na njej kakor v prirodi, in v ta prostor se je pomolila tu iztegnjena glava dirkajočega konja, tam sključen život suhega žokeja, ali pa tukaj gesta z roko in tamkaj zavihtena nožica plešoče baletke. To je življenje samo v vsej svoji sugestivnosti. — Tako je bila pridobljena svežost drobnosti,

ki je je manjkalo Evropecu, utrujenemu od logične posledstvenosti in zveze in teže v mislih in čustvih. V Japoncih se je našla slučajnost, nepričakovanost, mila prirodna realnost brez evropskega zagriženega realizma. In tako je sedanja naivna realnost v evropski umetnosti japonska in kot taka zopet — teoretična.

Da bi se iznebili teoretizma, slikarske načitanosti in preračunjenosti, da bi mogli ustvarjati z ono preprosto otroško radostjo in vnemo, ki edina daje človeškemu delu pečat poezije, zahajajo sedanji slikarji tja, kjer se še dela s srcem in čustvom, tja, kjer zaljubljen v zemljo preobrača kmet brazdo svoje njive, kjer ponosen na svoje konje bolj nego na vse na svetu drdra kmetiški fant po cesti, kjer verujoč v Boga-Križanega s pobožnostjo rezlja vaški podobar razpelo, da potem moli pred delom svojih rok. Daleč od civilizacije, v Karpatske gore je šel Schwaiger. Tam se je pobratil s kmetiški umetniki, ki so iz vej, grč in gob rezljali pipe, konjičke, ribe in možičke. Oni so jih rezljali, on pa jih je slikal. In potem je poslušal zvečer v krčmi vse strašne lasoježne pravljice tako dolgo, da je sam veroval vanje. Nato pa je upodobil vso to prirodno in narodno fantastiko verno in neznansko odkritosrčno. Za njim je prišel iz Slovaške Uprka s svojim poljanskim solncem in širokoustnimi slovaškimi kmetiški barvami; tam gori visoko, v osrčju hladne Finlandije pa samuje ob jezeru Tusula morebiti eden največjih modernega slikarstva, Gallén, in govori s svojimi slikami v Evropo tako mogočno, kakor da bi ves narod vstajal in pričenal govoriti svoja razodetja.

(Konec prih.)

Potovanje.

Po širni zemlji moja misel gre —
saj nosijo peruti jo lahke —
iz mesta v vas in iz doline v goro,
ko sleme se zagrinja ji v blestečo zoro.

Razgleda tamkaj se na vse strani
in v želji vroči mi zahrepeni,
da bi kot solnce se na svet razlila,
ga poljubila, zanj se izčutila . . .

E. Gangl.



Soneti.

I.

Glej cvet, utrzan tam na vrtni gredi! —
Nedavno je krasil tvoj mladi vrt . . .
A došla je jesen! In k roži blede
korakov tihih stopa hladna smrt.

In k liliji prihaja in k resedi . . .
k najlepši roži ni ji pot zaprt. —
Ah, kak nad njih nedolžnimi pogledi
raduje se jesen, njih bridka smrt!

Dejanje glej življenja, doigrano
tragedijo človeškega srcá . . .
ki s smrtjo se ljubezni nam konča. —

Pozabi me! — Ljubezen pokopano
nosila v srcih bodeva oba,
trpeč molče — pohlevno in udano.

II.

Poznaš, srcé, pomlad? — Poznaš življenje?
Vesoljstva božji dih je v njem razlit — —
Poznaš, srce, pomladnih rož drhtenje
in tam na nebu solnca jasni svit? —

Umevaš ta čarobni kolorit,
ta akvarel, akordov teh ihtenje,
ko iz življenja se rodi življenje,
iz ene luči tisočeri svit? —

Ah, ta pomlad! Začela je cveteti
in dih življenja ves me je prevzel,
teh živih slik — čarobni akvarel.

Začelo mi srce je hrepeneti
po sreči . . . toda gordijski vozél
ga veže . . . Aleksandra ni na sveti!

III.

Opevala sem v srečnih dneh mladosti
vse, kar krasí življenja lepe dni . . .
ljubezni tiho srečo, nje sladkosti
in zdihovanje srca sred noči.

In tožno lira moja se glasi,
polresna zdaj in polna zdaj bridkosti,
le redko dani glasi ji radosti. —
Pomlad ta polna je jesenskih dni. —

Pa dajte brzih orlovih mi kril,
polet duha bo višji in bolj čil —
in srce upalo bo, verovalo . . .

in vrne se v najvarnejši asil . . .
in vrne se v deželo idealov —
v pristan mirú — z morjá penečih válov.

M. P. Nataša.

Na dnu vodá.

Na dnu vodá,
na dnu globokega morjá
trohni samotna krsta . . .

A v krsti tej,
oh, ljubček, glej,
so davni, težki dnevi
in ž njimi vse moje solzé
nezdramno spé.

Na morje sije solnčni svit
in ves moj svet je ž njim oblit.
Ah, saj na dnu morjá
trohni samotna krsta,
bridkostnih časov vrsta —
črez nje kot bel labod
mirnó veslá
ljubav mojá.

Utva.

Na pragu.

Spisal Ivan Cankar.

I.



rišla je in je stala na pragu. Stažla je tam, v obraz zelo podobna tisti sveti Guduli, ki jo je naslikal Khnopff ali kdo drugi.

„To je torej naša Metka, he, he . . . No, Metka, Marjetica, zapri duri!“

Metka je zaprla duri, ali približala se ni in tudi ni pozdravila.

Njere velike oči so se ozirale po sobi. Bile so to oči, kakršne vidi človek redkokdaj v življenju, toliko bolj pogosto pa na slikah umetnikov sanjačev, ki so spravili na platno svoje sanje, zato da bi jim gledali iz obličja v obličje. Strmele so v svet, ali plašno strmeč niso videle drugega nego že davno znane sanje.

„Stopi bliže, Metka!“

Na ukaz je stopila bliže.

„Zdaj pa še pozdravi!“

„Dober dan, stric! Dober dan, teta!“ je zapela Metka in stric in teta sta se zasmejala naglas.

Metka je bila nedeljsko oblečena; svetlo židano ruto je imela na glavi, okoli vratu nič manj svetlo volneno ruto in tudi krilo je bilo svetlo pisano. V eri roki je držala veliko culo, v drugi dežnik; mlada romarica Metka.

Tudi ves njen obraz je bil tak, kakršnega na cesti človek ne ugleda velikokrat in se okrene začuden, če ga ugleda. Ne da se reči o takem obrazu, ali je lep, ali je grd; morda bi bil lep, če bi se sklanjal zvečer nad delo, zamišljen in truden, in bi sijala nanj dremota in nemirno plapolajoča luč. Mnogo je obrazov, ki so lepi samo tedaj, kadar so trudni in kadar je trpljenje zarisano vanje. Lep bi bil morda tudi, če bi se človek sklonil k njemu in bi ga nalahko privzdignil; tedaj bi se komaj zgenile, komaj vidno bi vztrepetale preširoke polne ustrice, veselo bi zasijale velike hvaležne oči. Mnogo je namreč tudi obrazov, ki so lepi samo tedaj, kadar je ljubezen zarisana vanje.

„Pa že pridi vendar k mizi!“ je ukazala teta. „Sedi malo, saj si trudna! — Kako je lesena!“

Metka se je napravila na pot preko sobe, ali tedaj se je ozrla teta na njene blatne črevlje in se je prestrašila.

„Zakaj pa se nisi očedila zunaj? Saj je slama pred durmi! Precej pojdi in se očedi!“

Tako se je Metka vrnila, osramočena in preplašena, ter je vdruživši prestopila prag.

„Če bi se ne vrnila več?“ je pomislila.

Takoj namreč, ko je bila odprla duri, se ji je stisnilo srce v nerazumljivem strahu; strmele so oči, ko so ugledale dvoje neprijaznih obrazov.

Kako hudobne so bile sanje! Po lepih cestah so jo vodile, po zelenih vrtovih; vsenaokoli je dišalo po vijolicah in po rožah; ali še je bila dolga pot in še zmerom lepša je bila pot in od daleč se je svetilo mesto, prihodnost se je svetila kakor sama sveta nebesa. Tako so jo vodile sanje, ljubeznivo, za obe roki, in stopala je z lahkimi koraki in ni videla blatne ceste in tudi se ni bala tišine, ki je ležala nad vso prostrano pokrajino. Hudobne so bile sanje, zasmejale so se naposled in so jo ostavile samo. Tako je bila slaba in ubožna, strah jo je bilo tujih radovednih pogledov in vztrepetala je, ko je začula neprijazen, hripav smeh.

Gledala je stricu naravnost v oči, ni se jim mogla umekniti. Majhne oči so bile, rdeče obrobljene in zmerom vlažne. Prav tak izraz je bil v njih kakor v tistem hripavem, neprijaznem smehu.

„Če bi ubil človeka, pa bi se še zmerom tako smejal in bi tako mežikal!“ je mislila Metka.

Stric je bil debel, neokreten in bolehen starec. Kadar je sedel, je zavzdihnil globoko, pokašljeval je in pljuval. Kratke medvedje noge so stopale počasi in so podrsovale. „O prokleta starost . . . prokleta ženska!“ Razjezil se je mnogokrat; tedaj mu je obraz zardel in zabreknil, oči so se izbuljile, toda govoriti ni mogel; sedel in je kašljal in pljuval. „O prokleta . . . prokleta!“ Pil je malo, zato ker so se mu zmedle misli ob prvem kozarcu in je moral v posteljo.

Teta je bila za glavo večja od njega, suha in koščena ženska; hodila je kakor moški, z velikimi trdimi koraki in tudi njen glas je bil globok. Nikoli se ni razjezila in tudi prepirala se ni. Ali v njenih mrzlih in jasnih očeh je bilo toliko zlobe, kolikor je Metka še ni videla na svetu. Kadar je govorila z možem, je bila v njenem glasu tako mirna, hladna prezirnost, da je odgovarjal na najprijaznejšo besedo z mokrim, hudobnim pogledom. „Prokleta!“

Morda je bila kdaj lepa ženska, zakaj vse poteze njenega obraza so bile pravilne, ustnice so bile lepe še zmerom. Toda ljubezni ni okusila, zato ker se tiste lepe ustnice niso znale smehljati, ker v tistih jasnih očeh nikoli ni bilo gorke luči. Prišel je bil morda človek in se je razveselil gladke bele polti in mrzlogrškega profila, toda beseda mu je ugasnila na jeziku, Bog vedi zakaj, in kadar se je spomnil na tiste ustnice, na tiste oči, se mu je stisnilo srce v nerazumljivem strahu.

Star je bil že stric in bolehen, ko se je oženil vdruči. Kadar je popil kozarec vina, se je pootročil in si je brisal solze ob spominu na prvo ženo. „O, da bi se ne bil takrat napil! . . . Prijetno življenje bi bilo zdaj, ne bi imel zlodeja v hiši!“ Ona se je zasmejala veselo. „Glejte ga, pijan se je oženil!“ — „Ona je bila angel, kakor bolniku mi je stregla!“ — „Lep angel, šestdesetleten! Zakaj pa si jo spravil pod zemljo?“ — Ozrl se je, oči so mu zakrvavele. „Prokleta!“ Žena se je smehljala tiho, vesela je bila njegovih izbuljenih oči. „V pijanosti si se ženil, seveda! Dobro vem, zakaj si se ženil, pa si se zmotil. Jaz nisem taka . . . nisem tak angel!“ — Zakašljal je in je pljunil v steno. „Čemu pa ne maraš lipovega cvetja? . . . Vem, zakaj si se ženil . . . nič v pijanosti!“ — Vstal je ter se napotil k postelji po klobuk. Nad belo pogrnjeno posteljo je bila sveta podoba in pod podobo je visel velik črn molek. Žena se je smehljala; sedela je na skrinji in je pletla nogavice. „Ali že greš na svoja pota . . . lazit za otroki? Za tistimi, ki imajo krilce do kolen?“ — „Prokleta!“ — Vrnil se je k mizi in je sedel; od onemoglega srda in od pijanosti so mu tekale solze po licih. In ob takih trenutkih so ga tolažile včas čudne sanje. Spala je tam mirno, polrazgaljena, golo roko pod glavo. In vzdignil se je tiho v postelji, vstajal je počasi, oprezno, da bi ne čula šuma v tišino. Samo nekoliko se je zgenila v spanju, zavzdihnila je samo nalahko. Zdrsnil je s postelje in je iskal po izbi vžigalic, da bi napravil luč. Zakaj videti jo je hotel: njen prestrašeni, od rastoče groze zmerom bolj spačeni obraz, njene nenaravno razširjene oči, obledele trepetajoče ustnice; tudi njene roke je hotel videti, tiste dolge koščene prste, ki so se krčili in se zvijali onemogli. Prižgal je svečo ter jo postavil na mizo; dolgi plamen je plapolal in se tresel, nemirna rumena svetloba se je razlila po izbi. Tedaj se je približal s tihimi in opreznimi koraki, počasi je iztegnil roke, silna, divja moč je bila prešinila vsako mišico v sključenih, krempljem podobnih prstih. Že so se skoraj dotikali kremplji golega vratu, ali

tedaj so se odprle oči in mrzla zloba je zasijala iz njih; roke so omahnile. „Kaj pa hodiš bos po izbi, da kašljaš ves dan?“ On pa je vedel, da se je smejala v svojem srcu in da je hotela reči: „Ali se ti je izjalovilo? Poznam te, bratec, poznam tvoje nakane!“ . . . Da, vselej, vselej v tistih lepih, tolažbe polnih sanjah je odprla nenadoma jasne oči, tako da je ugasnila v rokah moč in so omahnile mrtve. V temi bi jo pač zasačil, toda ne videl bi njenega obraza in slabotne, bojazljive bi bile roke . . .

„Ali bi šla odtod, pobegnila v mesto?“ je pomislila Metka.

Tam zunaj je bilo mesto, v vežo je čula njegov pisani šum. Tam zunaj je bilo tudi še solnce, sijalo je še na strehah, na zvoniku se je svetil pozlačeni križ.

Duri so se odprle.

„Kod pa hodiš? Ali si se že ocedila? Tu stoji z umazanimi škrapeti in gleda na cesto!“

Metka je povesila glavo in se je vrnila v izbo.

„Zdaj pa se sleci; kako je okomatana! In s culo v roki je šla pred prag!“

Metka je položila culo v kot, dežnik je postavila k postelji, nato si je odvezala ruto; imela je bujne svetloplave lase, spletene v debelo kito; spredaj so ji padali na čelo, skoro do obrvi.

„Frufru pa pri nas ne boš nosila, Metka! To je za vlačuge, ne pa za poštena dekleta!“

Metka je vztrepetala, ko je slišala besedo „vlačuga“. Ni si mogla natanko misliti, kaj pomeni, ali izpreletelo jo je kakor ob motnem spominu na nekaj strašnega, na pravljice o vedomcu in torklji, o čudnih polnočnih strahovih. In strašno se ji je tudi zdelo, da je teta izpregovorila tisto besedo. Pogledala ji je v oči in bilo jo je groza.

„Kaj si mutasta? Še besede ni zinila! No, sedi pa pripoveduj, kako je bilo! Ali ti je še kaj hudo po materi?“

Metki so se osolzile oči; rada bi si jih bila zakrila z robcem, toda ni si upala. Sedela je na skrinji, roke na kolenih, in debela solza ji je pritekla počasi po licu, zdrknila mimo ustnic ter padla na roko, vroča kakor krop.

„Ne jokaj, tudi tukaj ti bo dobro! — Ubogi otrok: joka in ne ve za kom!“

Solze so hipoma ugasnile; z začudenim in vprašujočim pogledom se je ozrla Metka po izbi.

„Za materjo!“ je odgovorila z mirnim glasom.

Nalahko se je teta nasmehnila, stric se je zasmejal naglas.

„He . . . he . . . he . . . za materjo!“

„Za materjo!“ je ponovila Metka glasneje in strahoma.

Stric in teta sta se smejala; Metki je bilo mraz v život in trepetala je.

„No, naj joka, mati je le mati! — Ali si kaj lačna?“

„Nisem!“ je odgovorila Metka in njen glas je bil zdaj tih in plašen; leglo ji je bilo nekaj težkega na prsi, v grlo.

„Saj bomo kmalu večerjali!“

Nato je izpraševala teta o sosedih in sosedah, o znancih in znankah iz vasi, Metka pa ni vedela odgovora. Nič ni vedela, kdo se je oženil in katera se je omožila, katero dekle je dobilo otroka in kateri mož je pretepel svojo ženo, ker ga je bila osleparila. Celó povedati ni vedela, če je kaplan lep ali grd človek in kam zahaja v vas.

„Kje pa si živelo, dekle neumno? Kaj ti nisi imela fanta?“

Metko je obšel težak in gnusen čut, slabo ji je bilo in rada bi se bila kam naslonila. Čutila je, da se ozira nanjo tudi stric z rdeče obrobjenimi, mokrimi očmi in strah jo je bilo.

„Prav je, da si sramežljiva, le zmerom ostani taka! Pri nas bi tudi ne smela začeti kakšnih znanj . . . bila bi kmalu preko praga!“

Teta je govorila mirno in resno, ustnice pa so se smehljale.

„Paziti bo treba nate! Ne bo dobro, dekle, če je v tebi kaj materine nature!“

Ali se je spomnila Metka, ali sem se spomnil jaz na tisto vitko in plaho, belo oblečeno kraljično, ki je stala visoko na obzidju; zelenoluskinasta žival z glavo pohotnega starca je ležala leno pod zidom, v dolino se je vil luskinasti rep. Prelepa pokrajina je bila naokoli, prelepo je sijalo solnce, ali kraljična ni videla ne pokrajine in tudi ne solnca. Učarane so bile njene oči v mokre, pohotne oči starca; niso se mogle umekniti, ker ni bilo nikogar, da bi bil izpregovoril tisto besedo . . .

Resnično ga ni bilo, da bi se sklonil ljubeznivo in bi pobožal Metko po licu ter bi izpregovoril: „Uboga Metka! Revica tvoja mati, ki je umrla tako žalostno, brez ljubezni in brez človeka!“ Metka ni bila kraljična, ali zaželela si je tiste besede in težko ji je bilo pri srcu . . .

Ko se je zmračilo, je prišla sestrična Mici, hči prve žene stričeve. Bleda in suhotna ženska je bila, starala se je zgodaj. Na prsih je imela svetinjico Matere Božje, oblečena je bila temno, lasje so

bni gladko počesani. Govorila je zelo hitro, s presladkim, neprijetnim glasom.

„O, Metka, Metka, Metka! Kdaj pa si prišla, Metka? Pa si že velika! Koliko let pa imaš?“

„Štirinajst jih še nisem.“

„Tako, tako, tako!“

Šla je v izbo, z zagrinjalom oddeljeno od velike sobe, in se je vrnila preoblečena.

Napravili so luč in so zagrnili okno. Metki je bilo še tesneje, ko ni videla več na cesto in ne ljudi, ki so hodili mimo okna. Ozrl se je bil včasih kdo v sobo, postal je morda celo in Metka je bila vesela, čutila je, da ni sama. Ali spustilo se je zagrinjalo med njo in med svetom, več ni bilo človeka, tudi šum je zunaj potihnil. Metka se je bala, da bi ne zaklenili tudi duri; potem bi nikakor in nikamor ne bilo več mogoče pobegniti.

Mici je skuhala kavo za večerjo in je narezala belega kruha. Večerjali so molče, nihče ni pogledal drugemu v obraz, kakor da bi si prikrivali nepošteno skrivnost. Po večerji so molili dolgo, ves krvavi del rožnega venca in žalostno se je razlegal po sobi pojoči zategnjeni glas Micin. Metka je klečala pred stolom, glava ji je klonila in dremalo se ji je. Nenadoma se je zdrznila: ranil jo je bil v lice mrzel pogled.

„Amen. — Zdaj pa se kar spravi, Metka! Malo zadremala si, pa nocoj si trudna. Drugikrat le glej!“

Teta je prižgala svečo in je odprla duri v kuhinjo. Troje stopnic je vodilo navzdol v čudno temno klet, kjer je stalo ognjišče.

„Tam, glej, v kotu je tvoja postelja. Dobro spi pa lahko noč!“

Postavila je svečo na ognjišče, zaprla je duri in Metka je ostala sama. Ozrla se je naokoli, po mrzli mrtvašnici, in kričala bi od groze.

(Dalje prih.)

Polna luna . . .

Polna luna, zlat balonček,
se vozila je po smrečji,
ti in jaz sva se ljubila,
to je menda bilo vseh ji.

Blažena ti polna luna,
blaženo ti smrečje mračno!
Ko bi dan bil takrat — kdo ve —
bilo morda bi napačno!

Vida.

Iz zapiskov prirodoslovca.

Priobčuje Pavel Grošelj.

I.



oleten večer dila nad ljubljanskim poljem. Dan in noč sta se bila poročila v krasni zarji. Zadnje rdeče trakove, ki so plavali nad Polhograjskimi hribi, je požrla črna noč.

Glavo oprto ob roko, slenim na oknu in resignirano zrem za odbeglim solncem, kakor da ne vziđe nikdar več. Leno se vžigajo zvezde na nebu in počasi drče proti zapadu kakor bela jadra daleč na širokem morju.

Na vrtu šuštiijo veliki listi visokih platan liki nebrojne treptajoče dlani duhov.

Eterno olje plemenitih vrtnic se ziblje v zraku, kot bi gorela žgalna daritev večni naravi; rosa lega v njih žametaste cvetove, listi se križajo in objemljejo nebeško mokroto.

Že vas gledam v duhu, pestri cvetovi, povezane v šopek v nežni roki sramežljive device.

„Rožice ljubljene ve,
prosite zame!“

Rože — simbol ljubezni? . . .

Solnčna ravan, prepletena s svežimi barvami, se širi pred meno — lepša od beneških mozaikov. In kadar zavalovi veter, oživi vsa ta ravan in zatrepče v ljubezni. Nežni rumeni praški se usujejo s preobloženih prašnikov po cvetličnih čašah, nekotiko časa plavajo po zraku kakor svetlorumene zvezde skozi brezbrežni prostor — mikrokozmi, v sebi zaključeni svetovi, polni tajnosti. In slednjič, če je bila temu ali onemu usoda naklonjena, dospje na cilj svojega hrepenenja, na pestič istorodne cvetlice. Tu obstane mladi junak, da si odpohije, ker čaka ga še huda, trda hoja. Dospel je do gradu, kjer si hoče izmed kraljičen izbrati izvoljenko svojemu srcu. A ta je zaprta v globoki čumnati in tam drhteč pričakuje junaka, ki jo odreši.

In razvije se pravcata drama v čistem Maeterlinckovem žanru.

Sedem belooblečenih, rajskolepih kraljičen, tako nam riše Maeterlinck, posedeva zaprtih po sedmih iz belega mramorja izklesanih stopnicah, pričakujoč čilih vitezov, ki se pribore do njih in

jih popeljejo v večnozeleno deželo ljubezni. Toda trda, nevarna pot čaka junaškega snubca, in to mora pogumno zmagati, da dospe do cilja svojih želj. Le ozek, temen rov veže zunanji svet z notranjimi prostori kraljevske palače, rov, poln grozot in nevarnosti; skozi ta rov se mora preboriti s krepkim srcem, da si slednjič v žarkem objemu zasluži plačilo za prestane napore.

Ista pot čaka našega junaka. V cvetličnem pestiču biva skritih lepo število neodrešenih kraljičen; toda, kako do njih? — Ne pomišlja se dolgo, hitro si sezida dolg rov in hajdi po njem v kraljevsko palačo! Dospevši v ozko čumnato, objame presrečno kraljično, objemlje jo in objemlje — in glej čudo! — njiju obrisi ginevajo in v ljubezenski slasti se spojita oba v eno, novo, prerojeno bitje.

Drugi junaki zopet se nekoliko bolje razumejo na bon ton, oni ne priplavajo kar tako z modrega neba do svoje ljubice, ampak pripeljejo se v kraljevski črnorumeni kočiji do njenega gradu.

Divne bajke, kali? In vendar gola resnica!

Rumeni cvetni praški, ki se rodevajo na prašnikih cvetočih rastlin, so naši junaki in nežna jajčeca v plodnici dozorele cvetke so naše kraljične. Na pestičevi brazdi se ustavi lični prašek in požene odtod do drobnega jajčeca v plodnici ozko cev (pelodov mešiček), po kateri hiti do njega v zaželjeni objem, ki spoji obe bitji v življenjapolno enoto.

Iz te združitve vzkali pogoj bodoče ljubezni, razvije se živo seme, iz katerega vzklije nova cvetlica, palača novih junakov in novih kraljičen.

In kraljevska kočija? —

Ozri se po pestrem polju, ki se koplje v sladkih solnčnih žarkih! Kakor bučanje daljnih orgel šumi iz njega.

Čebele si brenče k trdemu delu tiho pesem.

V dozorelo cvetico pomole radovedno glavico in liki nebni utrinki se usuje nanje s prašnikov oblček živega prahu; hitro si naprtijo koristnega živila — in hajdi naprej do druge cvetice!

Zopet pomole glavico v duhtečo čašo, zvedavo brskajo po njej, pa nehotе odlože nekaj mladih junakov, cvetnih praškov, na pestiču svoje dobrotnice.

Tako prenašajo čebele ljubezen od cvetice do cvetice — po stillon d' amour! . . .

Bujen kalejdoskop je moja duša; uspavajoča godba čebel utihne, poljana pred menoj obledeva in izgine.

Na tujo zemljo so me pregnale misli. Krepak veter pleše po vršičkih, vse poka in šušti okrog mene. Gozd, debel gozd se prepleta na vse strani. In če bi mi posodila ptica lahke peroti, da bi se povzpел nad nebotične vrhove rastlin, gozd, gozd in zopet gozd beži pred mojimi očmi do horizonta.

Ljube ptice pevke, to je raj za vas! Zapijte, zaigrajte veselo pesem o solncu in življenju! — Vse molči . . .

V paleolitsko, prakameno dobo so zašle moje misli. Tedaj je bila zemlja še mlada, vsa polna ustvarjajočih divjih sil. Ni se še kesala, da je ustvarila človeka, ki nekoč zajezi pot njenim močem; tudi ptičev in sesalcev ni še postavila na svojo grudo, preobloženo s hrano za lačne milijone.

Črni slezasti polži plezajo po sočnatih deblih, škorpion se greje na pekočem solncu, ogromni pajki predejo mreže od stebela do stebela in žuželke, ki brenče v zraku, se zapletajo v njih morilne pasti. Luskinasta koža vitkih salamandrov se iskri po močvirnatih krajih.

Žarko solnce gori v mladeniški moči, da valovi zrak, otovorjen z razbeljenim ogljikom; žejno ga vdihavajo rastline in tvorijo iz njega orjaška debela. Kako ponosno bi se širila v tem vzduhu široka bukev in duhteča lipa — daj, naj sedem v tvojo hladno senco!

Toda zaman! — Kamorkoli obrnem utrujeni korak, sama praprot, pet in šest mož visoka, in preslice, visoke kot topol in kot naša bukev obsežnega stebela — Calamites jih nazivlje prirodoslovec. Le tuintam se je vgnezdilo v to prešerno floro današnji jelki ali macesnu sorodno iglasto drevo.

Zopet se upre veter v razkošni gozd, da pokajo preslice, prepojene s trdo kremenčevo kislino, ž njih vršičkov pa se usuje zelenkast prašek in odjadra z vetrom.

To vam je pravi pijanček; vročina me je užejala, pri njem mi bo dobro biti.

Telo se mi krči in krči, že je manjše od mravlje, manjše in manjše, koncentriral sem se v mikroskopsko zrno in pogumno stopim na krov zelenega praška, ki se je ravnokar utrgal vršičku gugajoče se preslice.

Diven zrakoplov! Obširna zelena krogla kakor iz čistega smaragda in iz nje poganjajo štiri v križ postavljene, na vrhu ploščato razširjene strune, ki služijo za jadra. Veter se upira ob plošče, da bobne trde strune in da mi strah preletava mozg in kosti.

Prejadrala sva že dolgo pot, ko zasluti prašek pod sabo močvirnato zemljo; v obliki majhnih oblakov plavajo njeni vodeni pari okrog zrakoplova.

„Hajdi v gostilno!“ si misli prašek, strune se meče, in kot bi trenil, odtegne jadra sili vetrov, bliskoma ovije vse štiri strune okrog zelene krogle, da me neusmiljeno pritisnejo ob njeno površino. Jadra so poskrita in krogla pada in pada v naročje oživljajoči mokroti. Da nisem o pravem času zavzel zopet človeške svoje velikosti, bi bil utonil v močvirju paleolitske dobe.

V polnih požirkih pije tros — tako se znanstveno imenuje zeleni prašek, ki ga veter trosi na vse strani — življenja in moči iz zemeljske vlage, telesce se mu širi, suknjica mu postaja preozka, in slednjič kroglica toliko odebeli, da razpade v dva delca, ki pa ostaneta združena drug z drugim. Tudi novorojena delca sesata na prsih redilne grude, množita se in množita v mnogoštevilno, med seboj zvezano družino — iz zelenega praška raste samotvorno nežna rastlinica. —

In kje je ljubezen?

Ljubezen je vendar pogoj vsemu življenju — kje sta junak in kraljična, iz katerih objema vznikne živa kal, poroštvo bodočih generacij? Morda je narava prevarila sama sebe?

Solnčni gorkoti v objem izteguje drobna rastlinica nežno telesce; solnce jo greje, gruda jo doji — in glej! že poganjajo na njej pogoji ljubezni: tu junaki, tam kraljične.

Zopet se doigra burna drama ljubezni. Junak se prebora do kraljične, objame jo, spoji se z njo, iz novega bitja pa vzraste iznova sočnata, visoka preslica. Veter pleše z njenim vršičkom, zeleni oblaki plavajo od njega, drobni praški — v sebi zaključeni mikrokozmi, polni tajnosti!

Drobna rastlinica pa, ki je, rodivši junake in kraljične, izpolnila ljubezni svojo dolžnost, žalostno usahne; v bitjih, ki niso vzknila iz ljubezni, je vžgan pečat smrti.

Nepremagljiva je sila ljubezni že v mikrokozmi, katerih tajnosti nam odkrije šele drobnogled. Kjer naivni človek niti ne sluti njene moči, tam začuje prirodoslovec njeno povelje kakor bučanje orkana, kakor besni šum Niagare.

Njena bistrournost je premostila razdalje ljubečih se bitij, veter in žuželke pošilja od cvetice do cvetice. A ni ji dovolj — celo zemljo hoče prepresti z ljubeznipolnim življenjem in izumila je rafinirana sredstva v dosego svojega namena.

Zelenim praškom je pripela štiri jadra, da jih veter ponese v daljne, daljne kraje. A svet je velik, preti jim poguba! In obesila je jadra na higroskopske strune — kakor hitro se približa prašek vlažni, ugodni zemlji, se strune mehanično skrčijo in prašek pade na rodovitno, mokro zemljo. Zagotovljeno mu je življenje. — Kar živi, naj ljubi, in kar ljubi, naj živi! —

Mračna koprena je pokrila pokrajino paleolitske dobe; legli so nanjo milijoni let, morje jo je pokrilo in zasulo z drobnim peskom; košati gozd je okamenel pod njim v mogočne sklade premoga.

. . . Eterno olje vrtnic se zopet laska moji duši.

Vrtnice simbol ljubezni?

Kričeča ironija! Presajene na prerodovitna vrtna tla, kjer jim priroda v preobilici podaja vsakdanje hrane, so pozabile na svojo naravno misijo — najdražje, kar so imele, prašnike in pestiče, poroštvo ljubezni in bodočega življenja, so izpremenile v prazen lišp, v duhteče žametaste liste. Predstavljajo nam v preobilici degenerirano aristokracijo, katera je preslišala gromki klic, ki ga je narava zaklicala v stvarjajoči se kaos: „Plodite in množite se!“

. . . Tako mehko mi je pri srcu, ves bi se raztopil v harmoniji sanjajočega večera. Vseokrog tiha, božajoča tema; ko ne bi gorele zvezde na nebu in ne motile sladke monotonosti, bi se razlila moja zavest v zavesti veselstva.

Biserne zvezde, je li morda tudi vas vžgala vesoljna ljubezen, prodirajo li celo črno temo njeni prameni?

Gluha noč molči. —

V njenem okrilju pa se zasvetita pod vitkimi tujami dva bleda plamenčka, magični lučki; nalahno plešeta v zraku, ugasujeta in se vžigata, bližata se in se spojita — potem pa zopet izgineta.

Dvema kresnicama je pokazala ljubezen pot skozi črno noč — utelesila se je v svetla plamenčka in ob polnoči sta se srečala pod šuštečimi tujami.

V meni pa se porajajo mogočna čuvstva, iz bledih lučic je ustvarila fantazija milijone gorečih solnc, daljnih zvezd, in nepremagljiva ljubezen žari iz njih bleska in trepeče skozi veselstvo...

Veter in žuželke, higroskopsnost in svetlobo si je pokorila narava v razširjanje ljubezni in življenja — in ni še konca njene vsemogočne sile!

. . . Od barja sem veje lahen veter, belo, dušečo meglo podi pred seboj, ki se nalahko ovija dreves in raztaplja v temi itak ne-

jasne njih obrise. Z dimom prenapolnjeni mesini vzduh pada na zemljo in se spaja z meglo v dušečo atmosfero.

Zaprl bi okno in legel k počitku, da me poseben namen ne sili vztrajati na mestu. Takoj pod večer sem bil v sebi ugasil luč in majhno kletko sem postavil poleg sebe na okno, vanjo pa sem zaprl samico nočnega pavlinčka (*Saturnia carpinii* ♀, *Nachtpfauenauge*) z lepimi temnimi očmi na rdečkastorjavih krilih. Ponoviti mislim poskus, ki sem ga čital pri slovečem freiburškem zoologu Weismannu, a bojim se, da mi gosti, neprijetnih aromov polni vzduh pokvari zaželeni uspeh.

Topo, brezčuvstveno strnim predse in čakam; nič — in zopet nič! Vsak šelest vzdrami mojo pozornost — iznova nič, na drevesu je poknila suha veja . . .

Zopet lahko trepetanje od desne strani, bliža se in bliža, že razločujem nedoločene obrise nočnega metulja — na zaprti kletki obsedi nočni pavlinček samec. Zopet od leve strani isti trepet; in ni še prevozil Veliki voz v svojem krogu okrog zvezde tečajnice pravega kota, ni še popolnoma potekla šesta ura mojega čakanja, ko se je zbrala okrog osamele kletke lepa družba nočnih pavlinčkov samcev, sedem po številu.

Ljubezen je bila rdeča Ariadnina nit, ki jih je vodila iz nerazrešnega labirinta meglene noči v osrečujočo bližino zaželenje samice. Odkod je vzela nevarljivih sredstev, ki so premagala vse ovire teme in meglenega, težkega vzduha? Niti svetlobni žarek ne prodre gostih meglenih zaves, kresnica bi izgrešila kresnico, nočni pavlinček pa je zaznal klic ljubezni in preko vseh ovir je našel pot do njenega izvora.

Sivolasi učenjaki — vsevedci, sledite mi v tej megleni noči na Ljubljansko barje, postavite tamkaj svoje teleskope, reflektorje, sekstante in spektralne aparate, pa mi izračunajte, kje nekje v oddaljenem, z meglo pokritem kraju frfota v zaprti kletki samica nočnega pavlinčka! — Vse vaše prizadevanje je zaman; ljubezen pa je prekosila vašo modrost, brez vaših učenih priprav je zasledila njeno sled.

„Roka Stvarnikova“, mi porečeš; jaz pa ti porečem: „Žarek ljubezni!“ —

Dotakni se nalahko s prstom metuljevih kril in na njem ti ostane nežen siv prašek; premotri ga pod drobnogledom in odpre se ti nepoznan svet, poln umetniških krasot. Iz sivega praška ti vzraste množica najlepših ornamentnih figur; obrisi eksotičnih cvetov, široki palmovi listi, kineške pahljače — take in enake oblike oča-

rajo v najrazličnejših barvah tvoje oko; to je oni sivi prašek na metuljevih krilih. Kakor opeka streho, pokrivajo te tenke, ploščate luskinice in barvajo bujnopisana krila, pod njimi pa so skrite majhne žleze, ki ob ženitvanskem času metuljev izločujejo prijetno, neizrečno fino vonjavo, katere človek s svojim slabo razvitim vohom niti ne zaznava; njeno obstojnost nam dokazuje šele natančno raziskovanje organizma metuljev.

Iz samice, zaprte v tesni kletki, je vztrepetala ljubezen, rodila se je v nebeškoprijetno, eterno dišavo in pohitela v noč; megla ji je zastavljala pot, dim in močvirna sapa sta jo morila, a ona ni omagala. In tam zunaj na barju, pod zelenim Rožnikom, na peščenem Golovcu je srečala zapuščene samce in jih privabila do mojega okna — slepe svoje podanike.



V polni moči je že gorelo žarko solnce na nebu, ko sem drugo jutro stopal po Ljubljanskem polju. Bilo je pa to tiste dni, ko je moja duša iskala Gospoda. Tedaj pa je prišel zame dan pri Damasku.

Prvič, v nežni mladosti, je stopila predme vsa moč življenja.

„In kaj je namen, smoter življenja?“ je boječe vpraševala moja duša. Življenje pa se je smejalo okrog mene in mi vzkipevajoč in množeč se odgovarjalo.

Strah se me je polotil, ko so v globoko brezno padali naivni svetovni nazori, ki si jih je učinila moja mladost.

Rešiti sem hotel potapljajočo se ladjo. Nervozno sem začel iskati življenju meje, dognati sem hotel, da je življenje le majhen, osamel pojav v vesoljstvu, da ni življenje vesoljstvo — samemu sebi namen.

V skalne vrhove gorá pohitim, češ, tu je meja življenja; ko pa zamišljam stopam po sprhnelem kamenju, me iz tesne razpoke prijazno pozdravi zvončica temnomodrih oči — Campanula Zoisii.

Trdo skalo razbijem v kosce, češ, v njej ni življenja, iz razbite skale pa se izvije okamenel polž, življenje ugaslih tisočletij.

Z zemlje bežim, v nebo vprem pogled, tu mora ugasniti življenje. Rdeča obla planeta Marta plava pred daljnogledom. Beli sneženi kapi mu krijeta mrzla pola, med njima pa se razprostirata morje in kopna zemlja, ki jo režejo dolgi, kot črtalo ravni prekopi.

Na severni poluti je ravno pomlad, sneg se topi na severnem tečaju in voda se odteka po prekopih, da se vidijo široki in črni, ob prekopih pa — zopet sem izgrešil cilj — se vije v mokri zemlji dolg zelenkast trak — bujna flora! — —

Življenje je vse občen pojav veseljstva!

Pojav poln krasot, čudes in modrosti.

V njem leže skriti svetovni problemi, socialni problem, problem dedičnosti, problem smrti, problem čednosti in pregrehe.

Iz življenskih problemov hočem očrtati nekoliko markantnih potez.

Življenje nas uči živeti!

Ve rosne oči . . .

Ve rosne oči, kaj me zrete v obraz,
kaj s pogledom me begate trudnim!
Ah srcece ti, jaz ne morem, ne morem,
da pokril bi te z blatom ostudnim.

Lic tvojih pomlad, dih cvetja opojni,
glej, potapljam se v sladki omami,
a sreče ni. — Preslab sem jaz,
prešibak, da bi čuval nad vami.

Tvoj svet je lep, a nikdar ne bo moj,
in moj, glej, ustvarjen ni zate;
vse tvoje bogastvo pohodil bi jaz,
vse nade, livade in trate.

V tvojo dušo izlil bi kesanja grenkost
in zlo, ki ga srce občuti.
Saj veš, da se zruši ti vsa mladost
v eni sami presladki minuti.

Fran Valenčič.



Izgubljeni sin.

Vesela zgodba. Spisal Makso Mak.



olačkova ni mogla zatisniti očesa celo noč. Slišala je biti s trnove cerkve vsako četrto ure. Saj bi pa v takem položaju ne mogla zaspiti tudi nobena druga skrbna gospodinja! Edini otrok sin Juri že tretjo noč ne spi doma; sploh ne ve živ krst, kam se je izgubil.

In včeraj ga je iskal njen mož Aleš ves božji dan po Ljubljani; vrnil se je pozno zvečer, a brez sina — zato pa pijan, da se je zibal kakor mehur na vodi. Toliko je razumela iz njegovega zmešanega govorjenja, da je prelazil vse ljubljanske gostilne. Taka neroda! Kar zaleti se in krepeli brez glave od krčme do krčme. Ko bi samo pogledal in vprašal — ampak sede široko za vsako mizo, govori in govori in . . . Bog mu grehe odpusti! In domov prišedši se je krohotal in jo silil, naj poje ž njim. To jo je kar razkačilo. V tem resnem, žalostnem trenutku naj bi pela, ko ne ve, ali bi se jezila nad Jurjevo zapravljenostjo ali se jokala nad njegovo nesrečo. In zdaj že tretjo noč! Kvečjemu eno noč; a takrat je nikoli ni skrbelo, ker je vedela, da se zabava v pošteni družbi mladih uradnikov in doktorjev. Sicer ni toliko študiral kakor oni; čemu pa, ko je edini sin bogatega posestnika in pekarja. Bog sam ve, kaj je prišlo zdaj fantu v glavo! Doma ima jesti in piti, kar hoče. Zakaj bi torej po nepotrebnem drugod zapravljjal? Morda ga je vendarle nesreča, morda ga je kdo . . . Tu se je obrnila skrbna žena na postelji, kjer je doslej vsako noč tako sladko spala, a nocoj se ji je zdelo, kakor da leži na njej za muko in kazen. In ta temna noč okrog nje! Ali ni tam pri peči nekaj zaropotalo? Prestrašena si je potegnila rjuho čez glavo in se komaj upala dihati. Strašne, črne misli so se ji valile po glavi in ji odganjale nočni počitek; razburjala so jo čuvstva skrbi, žalosti, jeze, ljubezni, vse vprek, da ni mogla najti miru in izraza svoji mučni negotovosti. Noč se je počasi vlekla kakor večnost in uboga žena ni mogla pričakati konca, večkrat je vstala in šla gledat nebo, če bo skoro dan. Proti jutru je šele zadremala, a v spanju so se izpremenile hude misli v še hujše sanje. Preplašena se je zbudila in zlezla iz postelje.

Solnce je ravno vzhajalo in razlivala se je najlepša rdeča luč po zidih in strehah krakovskega predmestja. Hladne in krepilne

sape so puhtele skozi okno. Na kostanjih ob Gradaščici so zaglušno čivkali in vreščali roji gladnih vrabcev; golobje so grulili, se vrteli, ščeperili in klanjali okoli drobnoglavih golobic; po vrtu so letali žoltokljuni kosi; iz njih veselega in glasnega žgolenja je posnela Kolačkova, da bo lep poleten dan. Ta pogled na sveže in jasno jutro je napolnil ženo s pobožnostjo; odmaknila se je od okna, pomohila palec v školjko na steni in se prekrižala, zahvalila se je Bogu, da je srečno minila noč, in goreče molila za srečen dan, posebej je pristavila očenaš v ta namen, da se Juri srečno vrne. Po molitvi se je oblekla in si skrbno pripela ključce, šla buditi kuharico, ki jo je nekam začudeno pogledala: ob štirih zjutraj še nikoli ni pripravljala zajutreka; zbudila je tudi prodajalko ter ji pomagala odpreti pekarijo, prešteti pečeni kruh in nametati košare za raznašalce.

Po opravljenih poslih se je vrnila v spalnico in stopila pred postelj moža Aleša, ki je napol razgaljen kazal kosmate prsi, hropel in smrčal iz celega grla; zariščeni obraz se mu je svetil in držal blaženo, kakor bi gledal v sanjah odprta nebesa. Kako li more tako mirno in brez skrbi spati, in zdaj, ko se zbira vsa nesreča nad hišo? Sosed Brajdič ni plačal zastalih obresti, moker je pre-slabo tehtal, Jurja ni domov itd. Zakliče z naglasom, ki je razodeval jezo in skrb obenem: „Aleš!“

Mož se predrami, obrne, mlaskne z usti in zamomlja komaj razumljivo: „Kaj, kaj, kaj?“

„Ali ne veš? Jurja iskat!“

„Mhm!“ Aleš se obrne spet na drugo stran in začne smrčati kakor prej. Tako se je borila z njegovo zaspanostjo celo uro; včasih se ji je sicer posrečilo, da se je napol vzdignil, a hipoma je spet omahnil v prejšnje smrčanje. Naposled, ali se je Alešu zdela vsa stvar že preneumna ali njej, ona je obmolknila in odšla v kuhinjo, a debelušček Aleš je izmotal svoj rejeni trebuh iz blazin in odej, pri tem je zehal, da so mu pokali sklepi pri ušesih, se pretegaval, si mel oči in pogledoval nevarno in po strani posteljo v kotu, kakor mu ne bi šlo nikakor v glavo, da je ona tam in on tukaj. Na potu do umivalnika se je opotekel in prevrnil vodo, da je kar cela povodenj preplavila sobo; odskočil je tako nerodno, da je stopil na rep psu Bismarcku — tako ga je krstil narodnozavedni sin Juri — kuže Bismarck je cvileč planil po sobi in prevrnil mizico s porcelanasto drobnjavo. Aleš tega niti opazil ni v svoji zažmanosti, in ker mu je bilo prenerodno bresti po vodi, je zlezel ravnodušno

nazaj v postelj in spet zaspal. Sreča njegova, da je bila odšla med tem žena v kuhinjo po kavo in da je vsa krivda zadela nedolžnega Bismarcka. Ali njena ogorčenost ni bila zato nič manjša, in ker je morala iztresti srce, kadar se je razjarila, in ker bi je ne bil razumel pes Bismarck, zato jo je moral poslušati pri zajutreku mož Aleš. Začela mu je očitati, kakšno očetovsko srce ima, da se tako malo briga za sina, sklepala roke in klicala milega Boga, s čim je zagrešila, da si je reva nakopala tako pokoro za moža. Naštevale mu je, da ni več človeku podoben, da leze narazen kakor kvas, da ga bo maščoba zalila, da se stopi na solncu od same masti itd. Zakaj da si je spet zadrnil rdečo kravato okoli vratu kakor rabelj? Res, noben rabelj bi je ne mogel tako trapiti; za kozarec petijota bi prodal Kristusa s križa, da dela sramoto celi soseski, celi Ljubljani, celemu svetu, da naj vendar enkrat pomisli, da ima tudi božja usmiljenost svoje meje . . .

Aleš je mehanično srebal svojo kavo in zehal; slišal je sicer, da ga žena zmerja, a razumel ni vsebine in samo prikimal. —

„Kaj pa kimaš, čebula zaspana?“

„Kaj bom kimal? Ne bodi, ne bodi, Cilka!“

„Veš, zdaj pa hodi! Vprašuj povsod, ali kjer zagledaš hišo z zeleno vejo, tam hodi na drugo stran! To ti še enkrat rečem, ne išči Jurja v gostilni, tam ga ni. Pa pametno vprašuj, pazi na čast hiše; ni treba, da bi izvedelo vsako zijalo, saj vendar veš, da zavidni sosedje komaj čakajo, da nas dobijo v čeljusti. In Jurja itak ne morejo videti, ker jim je pregosposki.“

Neizrečeno lahko postane Alešu Kolačku okoli srca, ko stopi na ulico in se začuti svobodnega; pospeši korake, da čim prej izgine iz bližine stroge in oblastne ženice Cecilije. Na svežem zraku se mu oči in misli hitro zbistrijo, kri se mu začne urneje pretakati, loti se ga razposajena veselost, da začne celo požvižgavati.

„Hihihi,“ se zasmee dobrovoljno in začne sam s seboj šepetati, popljuvkovati okoli sebe in mahati z rokami, kakor je imel navado, če je sam hodil ali sam sedel v kakem kotu. „Hudirja, tako temeljito že dolgo nisem preiskal Ljubljane, pa res . . . in čisto v miru . . . in ona niti slutila ni . . . Ti zlodej, pa kako je danes že na vse zgodaj rentočila! Oj, kako so vendar te ženske neumne! Le naj bi ona enkrat tako dolgočila in bi jo jaz drugo jutro rano izganjal z ležišča, bi že videla . . .“

Tu prestane v svojem preišljevanju in parkrat na ves glas zazeha, da se prestrašeno ozro mlade, do kolen izpodrecane mle-

karice, ki so peljale na vozičkih mleko v mesto. Aleš Kolaček se jim prijazno nasmeje, obstane za hip in se dolgo ozira za njimi:

„Brhke deklina! Uj, ko bi me spet stara videla . . . Danes je zgodaj zbrnčala, pa kako? Kakor zadnjič, ko me je zasačila, da sem ščipal prodajalko spodaj v pekariji. Ali Bog večni ve, da sem si preganjal samo dolgčas, da mi kaj hudega niti v mislih ni bilo, samo dolgčas;“ — spet pojoče in široko zehne — „sicer pa, čeprav sem tako debel, da mi odreka Cilka človeka, sem vendar človek in ostanem človek, to mi potrди vsakdo, če ga le vprašam . . . seveda človek, ki je rdeč pod kožo . . . rdeč, pa rdeč . . . Sicer pa, če tako malo uščipnem, to je moja edina prosta zabava . . . Spati, jesti, piti, to se mora . . . Pri Cilki pa ni zabave, pa ni. No, saj ne rečem, skrbna je pa res, to ji mora vsak priznati, skrbna in delavna . . . Zato pa vendar ni treba, da bi se vedno zadiral, mi vedno očitala, mi tajila mojo človeško podobo. Seveda je delo lepa reč, pa tudi zabava ni slaba, Pa pri Cilki je ni . . . Jaz sem tak kakor Juri, tudi Juri pravi: Ali mamica, zabava je pol življenja. Kaj je kruh brez soli, juhica brez soli, ocvrto piščice — Aleš Kolaček globoko pogoltne, usta mu natečejo polna slin in nozdrvi se mu napno nekako pohotno — piščice brez soli? — Kakor pravim: Juri je pameten faint . . . in kakor sem rekel: zabava je sol življenja in tudi ostan . . . Samo škoda, da se večkrat ne izgubi naš Jurček . . .“

Aleš Kolaček prekine svoj samogovor in se ustavi pred trnovsko cerkvijo. Ozre se na cerkveno uro in kar zazija: en kazalec kaže šest, drugi dvanajst. Mož si obriše potno čelo: vroče je že kakor opoldne, solnce pa še ni tako visoko . . . Šele šest? Zato ga je tako metalo davi, ko je vstajal, in trepalnice kar narazen niso hotele. Navadno ga budi Cilka ob osmih, devetih in danes . . . kak šment? Ura začne biti in Aleš Kolaček vernò prešteje udarce na prste . . . Torej vendar samo šest? Neverno in začudeno zmaje z glavo in se odpravi dalje po trnovskem mostiču.

Pred neko hišo je stalo več mlekaric z vozički; živahno so se pogovarjale in razpravljale na videz zanimiv predmet.

„Čaj, čaj!“ misli si Aleš, „morda pa izvem kaj o Jurju. Take ženske vse vedo!“

(Dalje prih.)



Slovenci na Ogrskem.

Spisal Anton Trstenjak.



e dolgo ni bilo nič slišati o Slovencih na Ogrskem. Vedeli smo samo, da še živijo in samevajo pod krono sv. Štefana, a mislili smo, da se duševno ne gibljejo več. Stari voditelji in rodoljubi so pomrli, in zato so bili mnogi od nas prepričani, da je narod izgubljen za nas. Naslednikov ni bilo dolgo, ali napočila je nova doba, ki je v burni narodnostni borbi porodila novih mož. A ti možje so dvignili stari prapor narodu, ključ: Vstani!

Nikola Kuzmič je bil prvi katoliški pisatelj. Govoriti nam je tako, ker so protestantski pisatelji gojili svojo književnost, pišoč za svoje protestantsko ljudstvo. Nikola Kuzmič je torej izdal l. 1780. svoje „Svété Evangeliome“, in to je prva katoliška knjiga. Za njim so se pojavili izmed drugih Košič, Zemljich in Agustič. Košič je spisal narodu nekaj poučnih knjig, a Agustič je izdajal „Prijetela“. Z Agustičem je nehal živeti tudi list, in ko sta legla v grob dva iskrena zagovornika narodnih pravic, Štefan Zemljich in Marko Žižek, osirotelo je književno polje popolnoma. Le v Cankovi je še stari Jožef Borovnjak, ki prosi milosti božje, da mu da dočakati veliko starost svojega očeta.

Edina duševna hrana, ki so jo dobivali in jo še dobivajo naši bratje onkraj Mure, so bile knjige družbe sv. Mohorja. A tudi to je bilo malo. Leta 1887. je štela družba tod 179 članov, potem je število raslo in je bilo leta 1895. že 237 članov, leta 1900. je bilo že 316 članov, leta 1902. celo 351, a zdaj se je zopet začelo krčiti ter je letos (1904) le 306 članov. Ali kaj je to! To je ubogo malo, ako pomislimo, da je vseh Slovencev 74.535 duš in da v hribovitih krajih malone ni nič bralcev.

Mažari še tega ne privoščijo narodu. Srepro gledajo na knjige naše družbe in sovražijo tiste duhovnike, ki jih priporočajo. Mažarskega planinskega društva vestnik, ki izhaja v Budimpešti, napada neusmiljeno družbo sv. Mohorja, in kako je neveden, vidimo iz tega, ko pravi, da knjige tiska neka tiskarnica v Celju. Uničiti hočejo vsako slovensko knjigo v „országu“, kakor so to storili v šoli, iz katere so pregnali naše slovenske učne knjige.

Ob takih razmerah ne morejo posamični rodoljubi ničesar storiti, ker nimajo zaščite ni pri posvetni ni pri duhovski gospodski. Posvetna gospodstva je bila vselej sovražna vsakemu narodnemu gibanju. Ako so naši Slovenci imeli kako zaslombo, imeli so jo le pri svojih duhovnikih, nižjih in višjih, a tudi pri škofih. Nekateri škofi so spoštovali bistri slovenski narod in so skrbeli za narodno prosveto. Reči smemo, da so edini prijatelji narodu bili somboteljski škofi, kateri so našim Slovencem med Rabo in Muro vrhovni poglavarji. S škofovsko podporo je zagledala svet prva knjiga, ko je somboteljski škof Szily Janos (Janoš) leta 1780. dal ob svojih stroških tiskati Kuzmičeve evangelije. Drugo izdajo teh evangelijev je preskrbel zopet škof Herzan leta 1804. Herzan je bil rodom Čeh in slavne rodovine grofov Harrachov. Sovražil je Mažare, a iskreno je ljubil naše Slovence in jih hvalil z besedami: „Ego meos Vandalos (Slovence) possum adhibere, ubi voluerim“. Sreča je, da so duhovniki, župniki in kaplani, sami Slovenci, da si je tako vsaj v cerkvi kolikor toliko ohranil gospostvo slovenski jezik.

Razen teh niso imeli Slovenci na Ogrskem dolga stoletja nobenega dobrotnika. Novega zaščitnika in pokrovitelja so spet dobili v somboteljskem škofu, a iskren zagovornik jezika se jim je porodil v pustih prekmurskih hribih.

V somboteljski bogoslovnici sta se seznanila in sprijateljila dva mlada moža. Oba sta bila profesorja teologije. Eden je bil rodom Mažar, a drugi rodom Slovenec. Oba pa sta bila bistra in pravcoljubna moža. Ni torej čudo, da je „našla slika priliko“. Mažar je bil dr. Istvan Vilmos, ki je postal l. 1901. somboteljski škof, a Slovenec je bil mladi profesor dr. Fran Ivanoci, kateri od leta 1889. deluje kot župnik, dekan in šolski nadzornik „slovenske okrogline“ v prijazni Tišini. Blagovestnik dr. Fran Ivanoci je danes duša duševnemu gibanju, vnema svoje tovariše za narodno delo, a največ, kar je storil in dosegel, je to, da je pridobil nekdanjega svojega tovariša, sedanjega somboteljskega škofa, za slovensko stvar. Uveril ga je, da je narodu treba dajati dobrih knjig, da je treba gojiti narodni jezik in da je nezmiselno teptati komu jezik in narodnost. Naši Slovenci smejo odslej spet pisati v svojem materinskem jeziku.

Vsi rodoljubni duhovniki so si oddahnili, ko so izvedeli, da je dr. Fran Ivanoci imel toliko koristnega uspeha in da bodo spet smeli delovati na osirotelem književnem polju. Oduševile pa so jih osobito besede, ko je izjavil škof, da narodu ne sme nihče

jemati jezika, da je treba gojiti narodni jezik in da bode v to svrho on sam založil prvo slovensko knjigo.

Dne 2. julija leta 1903., številka 2056, je izdal in razposlal škof Vilmos osmim slovenskim duhovnikom okrožnico, seveda v mažarskem jeziku, v kateri pravi: „Slovenci na Ogrskem ohranijo naj svoj stari jezik. Ta jezik je treba braniti in gojiti. Popisuje naj se vse, kar je v slovenski krajini zgodovinskega, n. pr. stare cerkve, narodni običaji, narodna noša, cerkvene in šolske stvari. Izključuje se politika in divji nacionalizem.“ V ta namen je osnoval škof društvo, ki bode vsako leto za 1 krono izdajalo „Koledar“ (10 do 12 pol) in dve spodobno veliki knjižici. Škof sam prosi slovenske duhovnike, naj ga podpirajo, naj širijo „Koledar“ med narodom in naj društvu nabirajo članov. Vso organizacijo koristnega podjetja je zaupal dr. Franu Ivanociju.

Duhovniki so stopili v kolo in „Koledar“ z obsežno vsebino je bil gotov. Ko sem meseca avgusta potoval po onih krajih, pripovedovali so mi stari znanci z veseljem, da skoro pride na svetlo njih „Koledar“, a moj novi prijatelj dr. Ivanoci mi je že poklonil prvi iztisk. To so hitri delavci naši rojaki.

Tiskati je dal škof „Koledar“ ob svojih stroških v somboteljski cerkveni tiskarnici, a zdaj ga že imajo in čitajo s pridom naši prekmurški Slovenci. Naslov je „Koledarju“: „Nájszvetejsega szrca Jezusovoga veliki Kalendár za lüdsztvo. Na 1904-to Presztöpnö Leto. Z Dovolenyom Szomboteljszke vüesnyé cörkvene oblászti. I. letni teesáj Vsza pravica zadrzsána. Cena 60 filerov (30 kr.). Na szvételó dán od szomboteljszke cörkvene stamparije. Szombotel. Cörkvena stamparija.“ 4^o, str. 114. Ta „Koledar“ je sestavljen po primeru naše družbe sv. Mohorja. Nahajajo se v njem članki raznovrstne vsebine, pobožne in ukovite. Razlaga se narodu, kaj je pomožna blagajnica in kaj se je važnega zgodilo v preteklem letu. Zanimivo pa je, da se nobeden pisatelj ni podpisal. Znamenje časa. Pisatelju je treba biti opreznemu!

Kakor „Koledar“ po „Srcu Jezusovem“, tako se zove tudi društvo. Poleg „Koledarja“ bode društvo izdajalo še po dve knjižici, v katerih se bode poučeval narod v zgodovini, gospodarstvu, veri, šoli, trgovini itd. Dr. Fran Ivanoci priporoča mlado društvo takole: „Da je društvo samo te (tedaj) mogoče nastaviti, či zadosta kotrig (članov) se najde; opominamo vas z vrejlím srcóm se dobre Slovence vogerske naše domovine, ne zamüдите to dobro priliko, štera (ki) se vam ponüja po skrbliivosti i darovitnosti vrloga vüesnjega

(višjega) pastira. Či se oni skrbijo za vaš jezik in nje ga obdržanje, vaša dužnost je nji bogati. S siromaštvom se nišče nemore vō zgučati (izgovarjati), ár nega tak velikoga siromaka, ki v ednom leti edno korono nebi mogao aldüvati (žrtvovati) za svojo düšo. Nesmi biti ni edne poštene katoličanske familie slovenske, štera nebi postala kotriga toga dobroga Bogi i vsakomi spametnomi človeki prijetnoga društva.“

Že tedaj, ko je izdal somboteljski škof okrožnico, so se zagnali vanj vsi mažarski listi ter so ga napadali in obrekovali, kar se je le dalo. Toda škof je ostal zvest svojim ukrepom in, kakor vidimo, niso ga brezobzirni napadi odvrnili od blágega podjetja. A saj je tudi to bore malo, kar imajo Slovenci in Hrvati na Ogrskem. Pod Dunajem, ob Nežiderskem jezeru in okrog Sombotelja prebivajo Beli Hrvati, katerih je 84.260 duš, a tudi nimajo več nego „Koledar“. Izdali so lani v Gjuru „Koledar“ v 5000 iztiskih s trudom Mate Merčiča, a škof Szechenyi je tudi tu pospeševal razprodajo. V Mejumurju živi 84.356 Hrvatov, a ti nimajo niti „Koledarja“! A kaj to. Mejumurski Hrvati si lahko pomagajo, ker umejo hrvaške knjige, dočim Beli Hrvati ne umejo več književnega hrvaškega jezika. Niže ob ogrskohrvaški meji prebivajo Hrvati Bunjevci. Ti se gibljejo že krepkeje. V Subotici izdaje in urejuje dr. Fránjo Sudarević „Neven“, a tudi ta list je pisan v bunjevškem narčju. Omenjeni Slovenci in Hrvati, ki segajo v dolgi črti od Dunaja do Slavonije in katerih je vseh skupaj 243.000 duš, so bili doslej celo brez svojega „Koledarja“!

Pozdravljamo torej z bratskim veseljem „Koledar“ prekmurških Slovencev. Ne moti nas, da je pisan v mažarskem pravopisu, ker vemo, da se tudi to da sčasoma predrugáčiti. Veseli nas začetek, radostilo pa nas bode še bolj nadaljevanje. Računamo z razmerami preko Mure, zato pravimo: glavna stvar je, da se piše in da narod čim več čita. Ob izdatni podpori pokrovitelja in ob „vrelem srcu“ tišinskega rodoljuba in voditelja nastopajo Slovencem lepši časi. —



Morje.

Spisal E. Kristan.

I.



Preiskali so ga in preučili, premerili, kako je široko in globoko, bistroumno so izračunali, koliko je vode v njem, koliko para izpuhti iz njega, načrtali so njegove struje in spravili so ga v človeško službo. Po njegovem površju plovejo čolniči in orjaške ladje, slikovite jadrnjače in ponosni parniki, na njegovem dnu leže skrbno zavarovane žice, po katerih hiti iskra iz kraja v kraj in prenaša misli in besede . . . Vse njegovo živalstvo so znesli v muzeje, vso njegovo floro naslikali v knjigi. In zabeležili so vetrove, ki pihajo po njem v raznih krajih in ob raznih časih. In dali so mu razna imena.

A morje — kdo te pozna? Čigav um te obseže?

Morje, morje . . . ti mirno, ljubko, razpenjeno, razdivjano, grozovito, sijajno, smehljajoče se, bobneče, temno, uničujoče . . . vedno si morje. Bilijoni, trilijoni kapljic — a vse skupaj morje. Večno življenje v tebi in večna smrt, večno porajanje in večno umiranje — morje, ti skrivnostno morje, skrivnostno kakor vesoljnost in večnost, kakor življenje, kakor ljubezen in sovraštvo . . .!

Morje, morje . . .! Nad tvojo širno gladino plava mir, neumevni mir nebitja, absolutni mir, ki ga ne moti ne stvar, ne glas . . . Po tvojih valovih se razlijejo solnčni žarki in tvoje vode zablešče na vse strani in videti si, kakor da si oživel; tajno odseva iz tebe tiha, blaga, pokojna razkošnost. A preko tvoje ravani zabuči orkan, ti zašumiš, se zapeniš, vzdivaš, dvigneš gorostasne valove, izkoplješ nedosežne doline, tvoja vzbujena grozovita moč razbija in pobija in uničuje, tvoje besnenje ne pozna nobene zapreke, nobene meje, nobenega zakona . . . drugi dan pa se zibljejo zopet lahni valčki po tebi in ti se smehljaš v solnčnih poljubih . . .

Kako . . . zakaj . . . odkod . . .?

Ali ti ne odgovarjaš!

In človeka so pregledali, preiskali, razudili — telesno in duševno; narisali in fotografirali so ga, določili so zakone njegovega gibanja, mišljenja, čutenja, sestavili so njegovo fiziologijo in njegovo psihologijo — in mi poznamo človeka.

Nenadoma stopi živ človek pred nas in — mi zremo vanj, neumno, nevedno, v človeka — v sfingo.

Poznali smo Slavko in Veljko . . . Vedeli smo, da se imenujeta tako, a kaj smo poznali?

Morje, morje — tudi ti ju nisi poznaio! Ali to ni tolažba! —

Pričelo se je takrat, ko je bil Veljko še dijak, Slavka pa komaj šestnajstletno dekle.

Ona je bila objestna in poredna, ali vrag ve, kakšen je bil Veljko! Držal se je nad vse resno; toda kdo naj veruje ljudem, ki se resno drže, in kdo naj jih razume? Bilo mu je osemnajst let, a bil je prepričan, da je tako zrel kakor štiridesetleten učenjak. So li učenjaki posebno zreli ljudje, o tem pač ni premišljal. Sam sebi je zatrjeval, da ga mika zlasti Slavčina duševna plemenitost, katere pa ni nikoli analiziral ali pa definiral. Morda bi bil pripisoval isto duševno plemenitost tudi drugemu dekletu, da ga je slučajno poznal. A slučaj je jako trmast, pa ni hotel, da bi se Veljko seznanjal z drugimi devojkami.

Prihajali so tudi trenotki, ko je jel dvomiti o tisti nenavadni plemenitosti Slavčini. Ona ga je neizmerno rada dražila, z malenkostmi seveda, kajti za velike reči ni imela niti prilike. In izkušal jo je poučiti, da dražiti ni dostojno. Slavka pa se je le smejala njegovim predavanjem in ga, če je le mogla, še bolj dražila.

Matere Slavka ni imela. Umrla ji je, ko ji je bilo šele sedem let, in le slabo se je spominjala, kakšna je bila. Njen oče je bil upravni uradnik, ki ni imel zmisla skoro za nobeno drugo reč kakor za svojo pisarno in za uradne spise. Bil je „stara korenina“; vsi moderni nazori, nove šege in sploh vse novotine so mu bile „do zla boga“ zoprne. Ali Slavka ni imela trohice tega sovraštva v svojih žilah. Očetu sploh ni bila podobna, morda materi, Dalmatinki. Nekaj južnega je bilo vsekakor v njej. Tovarišice so jo imenovala „črnulko“; bila je res temnih las, črnih, povsem črnih oči in temne polti. In živa je bila, da je vse kipelo v njej. Za svoja leta je bila nenavadno razvita in njeni pogledi so včasi izdajali čuvstva izredno toplega srca. V njenih prsih je gorelo neko nezavedno hotenje, ki je bilo včasi tako močno, da so ji zastale vse misli. V takih urah je bila najbolj srečna, ako je mogla pohiteti ven k morju in strmeti v razburkano valovje ter kljubovati burji, ki je razsajala okoli nje. Burjo je imela sploh nad vse rada.

Nekoč je dejala Veljku: „Ti, jaz sem burja.“

Veljko jo je čudno pogledal, kakor bi jo hotel vprašati, ali se ji blede. Ona pa se je razjezila in zakričala: „Ti si bedak.“

Potem se je nekoliko potolažila in mu začela razkladati to, kar je imenovala svoje „misli“.

„Poslušaj! Kadar tuli burja pa meče dimnike s teh neumnih hiš in tisto penasto valovje črez obalo, kadar žvižga, žvižga pa vrti ljudi na ulici kakor snope, takrat mi je vselej tako, kakor bi jaz bila burja, kakor bi se zaganjala v morje, v stene, v pečine, v ljudi. To čutim, popolnoma čutim. — Oh, jaz bi bila rada burja! . . .“

Veljko ji je modro odgovoril: „Otroška si.“

„O, seveda, ti si pa moder in učen! Je že prav. Veš, iz naju sploh ne bo nikdar nič. Ti me ne razumeš. Izberi si kakšno pametno, modro gospodično, ki si ne želi, da bi bila burja! Ona naj postane tvoja žena, pa bodeta skupaj brala gramatike. Ali pa se ne oženi! Kaj bi ti počel z že no!“

Take besede so Veljka užalile, toda kadar je vzel matematiko ali fiziko v roke, je pozabil na vse take reči in se jih tudi pozneje ni več spominjal.

Neki večer, ko je posetil Slavko, je našel v hiši nekega pomorskega častnika, ki je pripovedoval o Južni Ameriki. Govoril je prav živo, a frazasto. Slavčino lice pa je kar gorelo, ko je opisoval bujno vegetacijo v onih tujih krajih in pripovedoval o mnogobrojnih zanimivih in nezanimivih zgodbah svojega potovanja. Slavka je imela tisoč vprašanj, častnik pa tisoč odgovorov.

Za Veljka se ni ta večer niti zmenila.

Gimnazijalec se je počutil, kakor bi imel na sebi srajco iz kopriv in kakor bi moral piti kis. Večkrat je odprl usta, ali do besede ni prišel. Nevoljen se je poslovil. Ni šel domov, nego krenil je k morju. Tam je sedel na kamenito klop in strmел v valovje. A tudi v njegovih prsih je bilo vse razburkano.

Noč je bila jako temna, vse obzorje je bilo zastrto s črnimi oblaki, morje je bilo kakor čnilo. V daljavi je bučalo, kakor bi se hudobna morska bitja preganjala in borila, in v tem sovražno črnem mraku je bilo, kakor bi moralo tudi oko potemneti. Ta brezmejna temina ni mogla biti nič drugega kakor slika srditega sovraštva . . .

Pozneje se je večkrat spominjal tega trenutka.

Prvič v njegovem življenju se ga je takrat polastilo grozno čuvstvo. Vedel je samo, da sovraži, a kaj, koga, zakaj? Po tem ni povpraševal . . . In storiti mora nekaj groznega. Skočiti v morje ali zažgati hišo, v kateri se ona zabava z njim, ali pa se vtihotapiti

na ladjo, ki se guga tam zunaj v luki, pa izvrtati veliko luknjo, da zašumi voda skozi njo in se potopi ladja . . . Na klopi ni mogel sedeti. Hodil je po obali gori in doli, kakor bi bil pijan. Najhujšedobnejše misli so mu prihajale v glavo in mislil je, da jih mora vse izvesti . . . Močan sunek burje mu je odnesel klobuk in ga zalučal daleč tja v morje.

To ga je nekoliko ohladilo in mu spravilo misli v redne tire. Sram ga je bilo in tiho je odšel domov. Po noči je imel grozne sanje. Sanjalo se mu je, da zažiga hišo Slavčinega očeta. Naenkrat se ona pokaže pri oknu in ga gleda, ne z očmi, nego z meči, in meči se začno pomikati in lete nanj. In potem je na ladji pa vrta luknjo v deske; voda šumi, vsa ladja se napolni z vodo. On beži na krov, voda sega že tja in ona stoji na krovu in njeni pogledi ga prebadajo . . .

To noč si je zapomnil . . .

Popoldne je bil zopet pri Slavki. Dekle ga je vprašalo, kakšen vtisk so naredile pomorščakove povesti nanj. Veljko jo je jezno pogledal, ona pa se je zvonko nasmejala.

„Ti tepec ti! Menda si celo ljubosumen na mojega strica?“

Veljko še ni vedel, da je beseda „tepec“ v njenih ustih izraz nežnosti.

Podobnih prizorov je bilo še več. Ko je Slavka opazila, kako lahko se ga polasti ljubosumnost, ga je pogostoma dražila s koketovanjem ali pa s pripovedmi o zaljubljenih pismih, o cveticah, ki jih je dobila, in o podobnih rečeh, katere si je izmislila sama.

Ali tega ni vedela, kako on trpi. Ob najhujši boli ni zinil besedice. Samo ustnice so se mu tresle in med očmi, ob nosu sta se naredili dve gubi, drugače ni bilo poznati ničesar na njem. A vihar v njegovi glavi in v njegovih prsih je bil toliko hujši. In iz njegove boli se je vedno porajala jeza, neskončna jeza in bes, ki mu je obujal najgrozovitejše misli v glavi.

Nekoč, ko je bil povsem miren, pa ji je dejal:

„Čuješ, Slavka! Nikar me ne draži s stvarmi, ki izzivajo mojo ljubosumnost! Vem, da je neumno, ali v tistih trenutkih ne morem biti pameten. Prosim te, bodi dobra! Jaz ne bi bil kriv, ako bi se zgodila kakšna nesreča.“

„Kaj? Kakšne komedije pa so to? Kakšna nesreča naj bi se zgodila?“

„Ti me ne moreš razumeti. Sam ne vem, kaj je v meni. Kadar se zbudi moja ljubosumnost, mi je prav tako, kakor bi se

zdramil tiger v moji duši. Tedaj sem že nesrečen Včasi se dolgo ne morem umiriti. Včasi se premagam, ali to je vselej hud boj, ki ga ne morem opisati. Samo to vem, da mi je tako, kakor bi me kdo sunil v glavi. Razumeš? Zdi se mi, da mi nekdo sedi v glavi in me udari ob lobanjo, potem pa se dvigne burno valovje v mojih prsih in vso moč izgubim do sebe. In če me tista neznana sila kdaj močnejše pograbi, ne vem, kaj se zgodi.“

Slavka ga je poslušala navidezno jako resno, ali komaj je končal, pa se je že glasno zasmejala. Pograbila je Veljka za roke, da ga je bolelo, in potem je začela plesati po sobi, vlekoč ga za seboj, da se je opotekal.

„O ti norec ti! Vidiš, to mi ugaja. Saj nisem niti vedela, da si tak! Zakaj mi pa nisi še nikoli povedal tega?“

In močnejše ga je stisnila za roke pa se vrtela, dokler ni vsa spehana in obnemogla padla na naslanjač. Šele tedaj ga je izpustila.

Ko je odšel, je premišljala njegove besede.

Tiger se zdrami v njem! To je krasno! Takrat bi rada pogledala v njegove prsi. Zakaj ne pokaže nikdar svojih notranjih občutkov? Jeznega, besnega bi ga rada videla enkrat, kakor razjarjenega junaka iz stare pravljice, kakor kraljeviča Marka, ko se je spravljal nad Turke! To bi bil imeniten pogled! Oh, morje, kadar je razdraženo . . . !

Oči so se ji razširile in bleščale, kakor bi ga že gledala plamtečega in grozečega. In ničesar drugega ni mogla misliti, kakor da bi to bilo nad vse lepo . . .

(Dalje prih.)

Vzdihi.

○ mladost, v naročju tvojem
enkrat še bi sanjal rad,
rad bi sanjal sen o sreči,
o ljubezni zadnjikrat!

In potem bi gledal mirno,
kak odhaja zadnji dan,
kak prihaja noč pošastna
sem črez pisano ravan . . .

In potem bi gledal mirno,
kaj se skriva tam za njo —
Pridi, pridi, zaželjena,
z ostro brušeno koso! . . .

Roman Romanov.

Književne novosti

Knjižna božična in novoletna darila. Troje lepih knjig naših pisateljev-prvakov se nam je poslalo na ogled, in sicer:

1. „Zlatorog“, narodna pravljica izpod Triglava, napisal A. Aškerc. V Ljubljani 1904, založil L. Schwentner. Cena 1 K 60 h, po pošti 1 K 70 h.

2. Oton Zupančič: „Čez plan“. V Ljubljani 1904. Založil L. Schwentner. Cena elegantno broširane izdaje 2 K, po pošti 2 K 10 h; panteonska izdaja (v usnje vezana z zlato obrezo) 3 K, po pošti 3 K 10 h.

3. Ksaver Meško: „Ob tihih večerih“. V Ljubljani 1904. Izdala Ign. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Cena 3 K 50 h.

Oceno vseh teh knjig prinesemo pozneje.

Silvin Sardenko: „V mladem jutru“. V Ljubljani, 1903. V zalogi „Doma in Sveta“. Tiskala „Katoliška tiskarna“. Cena 1 K 50 h, po pošti 10 h več. Tudi oceno te knjige prinesemo pozneje.

A. Aškerc: Dva izleta na Rusko. Črtice iz popotnega dnevnika. Ljubljana 1903. L. Schwentner. Cena 1 K, po pošti 1 K 10 h.

Med najzanimivejše spise „Ljubljanskega Zvona“ v preteklem letu spadajo potopisne črtice, ki jih je priobčil g. Aškerc pod gorenjim naslovom. Bila je srečna misel, napraviti pretisk teh črtic ter jih izdati kot samostojno knjigo, ker je ves spis res nekaj zaokroženega, celotnega. Ne gre, da bi se spuščali v podrobno kritiko tega dela Aškercovega, s katerim je zamašil precejšnjo vrzel v naši neprebogati potopisni literaturi, ker bi se nam očitalo morda, da govorimo „pro domo“. Poudarjamo le, da so pisane te črtice z občudovanja vredno objektivnostjo, a da nosijo navzlic temu na sebi pečat pisčeve individualnosti. Prepričani smo, da si nabavi knjižico tudi marsikdo, ki je že čital Aškercov spis v našem listu, ker zasluži, da se ji odkaže samostojno mesto v biblioteki. Tem raje še pa morajo seči po knjižici tisti, ki potopisa dozdej niso čitali.

—k.

Dr. Franc Kos: Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Prva knjiga. Ljubljana 1903. Založila in izdala „Leonova družba“ v Ljubljani. LXXX + 415.

Dolgo časa je pričakoval slovenski narod svoje zgodovine, vsi njegov sosedi in tudi bratski slovanski narodi se ponašajo že dalj časa s temeljitimi razpravami in izvrstnimi zbirkami listin in aktov za domačo povestnico. Razna slovenska društva so dosedaj izdajala bolj ali manj vredna zgodovinska dela, nobenemu pa ni prišlo na um, da je treba najprvo ves material zbrati, kritično ga predelati in potem izdati. Šele na podlagi takega kritičnega materiala je lahko napisati nepristransko zgodovino. Kar so druga društva zamudila, to hoče popraviti „Leonova družba“, ki je izdala prej omenjeno Kosovo knjigo. Knjiga obsega dva dela: zgodovinski pregled in gradivo. Prvi del seznanja čitatelja v kratkih in jedrnatih potezah z zgodovino Slovanov in Slovencev do leta 800. Kos je to dobo večinoma že prej predelal v raznih temeljitih člankih: v „Spomenici“, „Letopisih Matice Slovenske“ in „Izvestjih muz. društva za Kranjsko“. Raznim trditvam, ki se nahajajo v zgodovinskem pregledu, bi lahko ugovarjali, ker nemški in slovanski učenjaki

že davno zastopajo nasprotna mnenja, toda ta del ni tako važen, ker ima gradivo največji pomen. Zadnji del je enako urejen kakor Böhmerjevi regesti. Pri naslednjih knjigah se pa lahko prihrani dosti prostora, ako so številke, s katerimi so posamezni regesti zaznamenovani, tako tiskajo kakor pri Böhmerju. Poročevalec pozna jako dosti enakih knjig, kjer so zbrani regesti, toda malokatera je tako natančno in obširno zasnovana kakor Kosova. Zaraditega pa dvomi, da bo mogel Kos dokončati to delo v tem obsegu, kakor ga je pričel, ker mu manjka za poznejši čas tiskanih pripomočkov. Do XIII. stoletja so skoro vsi viri že objavljeni, toda pozneje se množe poleg kronik posebno listine, katere so dosedaj večinoma še netiskane. Da bi bilo Kosovo delo tudi za poznejša stoletja srednjega veka popolno, zato nasvetuje referent sledeče: Kako slovensko literarno društvo naj izda zaznamek arhivnih inventarjev — take imajo že vsi kulturni narodi — morda po vzgledu tirolskih, ker so ti najpreglednejši, in potem se naj obelodani na podlagi teh inventarjev važnejši zgodovinski viri. Drugače Slovenci ne dobodo popolnega diplomatičnega zbornika. Ker Kos ne bode mogel pregledati sam vseh arhivov in knjižnic, lahko prezre marsikak važen donesek za zgodovino Slovencev. „Slovenska Matica“, ki ima precejšnje premoženje, lahko obistini ta nasvet, ako se nekateri odborniki ne bodo protivili tej neaktualni nameri. Tako delo bi jako koristilo zelo zanemarjenemu slovenskemu domovinoznanstvu, ker bi vsak zgodovinar vedel, kje ima iskati snovi za svoje sestavke. K.

„Zveza slovenskih posojilnic v Celju“ je izdala svoj XIII. „Letopis slovenskih posojilnic“ za leto 1902. Obsežno knjigo sta sestavila, oziroma spisala gg. Ivan Lapajne in Franjo Jošt. Ta „Letopis“ je nekako jubilejska številka, kajti „Zveza“, ki se je ustanovila januarja 1883, je praznovala leta 1903. svojo dvajsetletnico. Poleg obilega, zanimivega gradiva prinaša knjiga tudi več slik za združništvo posebno zaslužnih mož, tako obeh bratov Vošnjakov, Horaka, Kukovca in dr. „Letopis“ stane s pošiljativjo na dom 5 K, ako se naroči naravnost pri „Zvezi slovenskih posojilnic v Celju“. Dobiva pa se „Letopis“ za označeno ceno tudi v knjigarni Lav. Schwentnerja v Ljubljani.

— 3 —

Die Einführung der deutschen Herzogsgeschlechter Kärntens in den slovenischen Stammesverband. Ein Beitrag zur Rechts- und Kulturgeschichte von Dr. jur. Emil Goldmann. Breslau 1903, str. 245. — V 68. zvezku zbirke „Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte“, ki jo izdaje berlinski vseučiliški profesor Oton Gierke, je izšla omenjena razprava, ki se tiče pred vsem kulturnopravnega pojava v zgodovini našega naroda, namreč takozvanega vmeščanja koroških vojvod na knežji prestol. Slovenci, ki se nismo nikdar povzpeli do markantne politične celote, moramo s tem večjo pazljivostjo zasledovati vse zgodovinske prinose, ki na pričajo o naši nekdanji državni samobitnosti, čeprav se nanašajo le na posameznosti in četudi so plod marljivosti tujih znanstvenikov. Glavna vira za to vmeščanje sta: poročilo opata Janeza iz Vetrinja in kronika štajerskega zgodopisca v vezani besedi (österr. Reimchronik). Obred, kakor ga sporočata ta dva pisca, se je že prej na razne načine razlagal, a temeljito znanstveno razlago je podal leta 1899. Paul Puntschart pod naslovom: Herzogseinsetzung und Huldigung in Kärnten. Puntschartu in njegovim ocenjevalcem Pappenheimu, Schönbachu in pl. Wretschku odgovarja s svojo obširno razpravo Goldmann in popolnjuje ter popravlja njih domneve. Pisatelj je s čudovito točnostjo zbral velikanski kritični aparat, naslanjajoč se na slične običaje vmeščanja pri drugih indogermanskih na-

rodih. Posamezne točke in faze slovenskega obreda takorekoč lušči iz meglene lupine in razlaga njih pravni in kulturni pomen. Vse to razkazovanje in dokazovanje je tako obširno razpleteno, da ne kaže na tem pičlo odmerjenem prostoru omenjati podrobnosti.

Učene razprave višek je hipoteza, da je vsa ceremonija ob knežjem kamenu le uvajanje tujega (nemškega) vladarja v narodno zvezo koroških Slovencev in da se je ta obred uvedel šele, ko je domači vojvodski rod odmril, ko je nemški kralj poveril deželo kot fevd novemu (nemškemu) knezu. Puntchart in drugi pred njim so mnenja, da se je ta ceremonija že vršila, ko so gospodovali v deželi še dedni domači vojvode, Goldmann pa to domnevo zavrača, češ, da bi bilo to obredovito vmeščanje pri dednem nasledništvu nezmislno. Šele ko so inorodni vojvode prevzeli oblast v deželi, je bilo svečano in pomembno vmeščanje utemeljeno. „Das Drama der Fürstenstein-Ceremonie basiert auf dem Gegensatz zwischen der slovenischen Volksgemeinschaft und dem deutschen Fürsten“ — tako sklepa Goldmann na str. 244. Jezik, ki se je rabil pri tej svečanosti, je mogel biti edino slovenski, torej tisti jezik, ki ga je govoril narod, sprejemajoč medse inorodnega nemškega vojvodo.

I. W.

Krit. Jahresbericht über die Fortschritte der roman. Philologie (Annuaire critique des Progrès de la Philologie romane) hgg. v. Karl Vollmüller. Bd.: 5, Heft: 3. V tem zvezku navedenega poročila je omenjenih v odstavku, ki se bavi o vplivu romanskih jezikov na sosedna slovanska narečja, tudi nekoliko naših učenjakov, ki so razpravljali zlasti v Matičnih letopisih enaka vprašanja. Posebno simpatično pa se spominja Vollmüller, izpod čigar peresa je potekel dotični sestavek, dotičnih del vseučilišnega profesorja dr. Karla Streklja. Morda napoti ta opazka naše jezikoslovce, da si natančneje pogledajo omenjeni Vollmüllerjev spis.

—i—

Pentologija. Hrvatski kraljevi (924—1102). Prvi dio: Tomislav, Historija u 5 čina. Napisao Stjepan Miletić. U Zagrebu 1902. Naklada „Matice hrvatske“. 8^o. 295. str.

Znani dramatski pesnik St. Miletić se je namenil opisati zgodovino hrvatskih kraljev v celi vrsti dram, katerih prvi del je pričujoča knjiga. Povod temu podjetju je izrek Napoleonov, da stoji z nekega stališča tragedija nad povestjo, ki se nikdar tako silno ne prijema srca in duše in nikdar ne deluje obenem na toliko ljudi kakor drama. V „Proslovu“ toži historik, stoječ na Solinskem polju (pri Spletu), da se nahaja tako malo povestnih svedočanstev za sijajna dela hrvatskih junakov pod domačimi kralji. K njemu pristopa pesnik in temu [predaje historik vse zgodovinsko gradivo, katero obeča pesnik obdelati s svojo fantazijo ter tolmačiti prošlost rodu in pevati Ilijado hrvatsko ter skovati iz rud, ki jih je izkopal historik v globinah tisočletnih vrel, prstan, s katerim naj se s srečnejšo bodočnostjo venča narod.

Pesnik imenuje svojo dramo „historijo“, ker nadomešča zgodovinsko delo o prvem kralju Tomislavu. Dejanje se vrši v Benetkah, v Carigradu, v Bolgarski in Hrvatski v letih 924.—927. Pred prvim dejanjem prihaja na pozornico „Prolog“ ter poziva slušalce na pot v razne zemlje, v katerih se vrši dejanje drame. Prvi čin se godi v Benetkah, kjer biva ban hrvatski Tomislav kot ujetnik. Vanj je zaljubljena Angelina, hči dožda Orsa Participata. Drugi prizor prikazuje zbor hrvatskih velikašev. Madjarska poslanca, Koloman in Bela, zahtevata, naj jim Hrvatje odstopijo zemljišča, pa se neuspešno vračata. Viščević se vrača zmagovito od Siponta, kjer je premagal Saracene leta 926. Po njem pošilja hči Hrvojeva Smiljka ujetniku

kito cvetja. Hči Angelina prosi dožda, naj ji pokloni prostost Tomislava, a dožd ji odbije prošnjo. Auri, državni pisar, svetuje, naj se Benetke zvežejo s Hrvati, a dožd ne sprejme tega nasveta. Potem se poklonita doždu papeževa poslanca Lev in Ivan in zahtevata, naj dožd pusti Tomislava na svobodo. Dožd se najprej brani, potem pa pristane na nasvet, ko zve, da je njegov tobožnji zaveznik, bizantinski cesar, pravzaprav sovražnik Benetek. — Tomislav igra z doždem šah-igro, a izgubi. Vendar si v spomin na to igro izbere šah kot grb svoj. Tedaj pridero Hrvatje v Benetke in osvobodijo Tomislava. — V drugem činu prihaja Angelina na morskobalo, ker hoče bežati s Tomislavom, ali le-ta jo odbije, ker ne more tukaj jemati za ženo. Tomislav se vrne v domovino in sprejme tam bivšega srbskega kneza Zaharijo, ki je prišel iskat pomoči zoper bolgarskega cara Simeona. Na shodu izkliče Hrvoje Tomislava za kralja. Vsi so navdušeni, le spletski škof Ivan, glavar latinskih svečenikov, in Želislav Kukar, ki je sam čistihlepen in bi rad postal kralj, sta nezadovoljna. Alagobotur, bolgarski vojvoda, zahteva v ime cara Simeona zvezo proti Srbom, ali Tomislav čuva srbskega kneza Zaharijo gostoljubno. Alagobotur odhaja s pretnjami. Pri Hrvoju se vrši gostba in tedaj izraža Tomislav Hrvojevi hčeri Smiljki svojo ljubezen. Vrši se boj na Hrvaškem in Hrvatje premagajo Madjare. Potem je boj na Slovenskem, kjer hrvatske pomožne čete skupno s slovenskim vojvodo Eberhardom premagajo sovražnika in sklenejo zvezo in prijateljstvo. Šubić premaga Madjare, a pade, zadet od Kolomana. Tomislav natera Kolomana v beg. Ta dan se je hrvatska država rodila. — V tretjem činu pregovarja Konstantin Porfirogenit dalmatinskega poveljnika Leona Rabduha, naj prepusti Hrvatom dalmatinska mesta, pa jih pregovori, da se spuste z bolgarskim carom v boj. To pa dela Konstantin zato, da bi vrgel s prestola svojega tutorja Lekapeno, ki živi z materjo Konstantinovo v preljubu. — Poslanci papeževi zahtevajo, naj se povrne Grgur Dobretić, škof glagoljašev v Ninu, v latinsko cerkev, kar le-ta odkloni. — V zakristiji spletske cerkve se vrši cerkveni zbor, v katerem se proglasi spletski škof za primatorja, glagoljašem pa se dovolijo samo nižja cerkvena dostojanstva. Vsi se upirajo tej zahtevi, le Kukar glasuje z Latini. Grgur ga iztera iz cerkve in tako se konča „sabor“. Tedaj pride Viščević s Humljani, črno odet, kajti Alagobotur je bil umoril njegovo ženo in otroke. Vsi prisežejo maščevanje. — Četrti čin nam prikazuje dvor cara Simeona v Preslavi. Sin Peter ni bojevit in sanja le o miru in sijaju; zaljubljen je v hčer Lekapenovo, Jeleno, ki pa je obenem zaročena tudi s Konstantinom. Simeon nastopa kot car in ljubitelj znanosti s škofi Konstantinom, Klimentom, Angelarom, Lovrom, Naumom in Savo ter Gorazdom. — V drugem prizoru se razgovarja Smiljka s kumom Kačićem, ki je ostareel in se pootročil. V njegovem društvu je bivši benečanski dvorni norec Giacomo kot „vojvoda od Beneventa“. Oba gresta proti Bolgarom na boj, ki se vrši v tretjem prizoru. Peter in Simeon prihajata premagana, ker so Bizantinci izdajniški zapustili Bolgare. Le-ti beže. Alagobotur poziva Simeona, naj zapusti te gore, kjer se ni moči ubraniti Hrvatom. Simeon ukaže, naj mirujejo to noč. Drugi dan je zopet boj. Želislav Kukar se izkuša izkazati junaka, ali Grgur Ninski je spoznal njegovo namero ter mu očita slepo strast in zavist. — Simeon, Peter in bolgarski velmožje nastopajo in se sestanejo s Grgurom, ki Simeonu očita nasilje. Potem se razgovarjata o Srbih in Hrvatih, kateri poslednji so pomagali prvim, ker jih je hotel Simeon zatreti, Grgur poziva Simeona, naj pozabi mržnje. Tomislav nastopi in ž njim drugi junaki. Mogorović javlja, da je pristopil na hrvaško stran bizantinski Rabduko. V razgovoru se dotika Tomislav stvari, ki se še dandanes tičejo preprirov med Srbi

in Hrvati. — Kačić stopa na bojno polje ter smešno izziva neprijatelje, ki ga zaničujejo, Giacomo pa preobrača žepe mrtvih junakov. — Alagobotur se bije z Viščevićem ter pade. Tako se je osvetil Viščević za smrt žene in otrok. Zopet nastopi Simeon in za njim Želislav, ki ga Simeon vrže ob tla in odide, za njim pa pride Peter ter ubije Želislava. Nato se vrši boj med Petrom in Tomislavom; Petru pri-skoči na pomoč Simeon. Tedaj se spoznata Simeon in Tomislav in se borita; a sedaj zadene Simeona kap. Peter pa sklene mir s Tomislavom, kateremu Leo Rabduko preda dalmatinska mesta. Giacomo obesijo, ker so ga zasačili, ko je mrtvece robil. — Simeon umira v svojem šatoru in preklinja Srbe in Hrvate, da naj se med seboj koljejo, kakor so se skupno proti njemu borili. Sina Petra poziva, naj izvrši kletev, in ker se ta brani, vrže žezlo za njim ter umre od jeze. — Peti čin igra v Bihaču. Biskup Madalbert, iz Rima poslan, se razgovarja s Tomislavom, kateremu je prinesel od papeža blagoslovljeno krono, ter mu priporoča Petra, sina Simeonovega. Med tem pride neka nuna, bivša prijateljica Angeline, ter mu sporoči, da je umrla Angelina, in mu izroči pozdrav njen. Umrla je v samostanu. Potem si posadi Tomislav krono na glavo, kar gledajo z divljenjem velmožje. Tomislav izraža željo, da bi mogel krono izročiti sinovom in vnukom. Pripeljejo Smiljko; Tomislav ji izpriča svojo ljubezen in jo imenuje kraljico. Prolog potem poziva občinstvo, naj s srcem in čutom sledi poslednji fazi teh imenitnih del za Hrvate iz davnih časov. Na Duvanjskem polju je zbran narod in tam se vrši 17. marca 927. l. kronanje Tomislava. K temu sta prišla Peter, car bolgarski, ki se izmiri z Viščevićem, in knez Zaharija. Zaklinjajo se vsi trije vladarji, da se hočejo Hrvatje, Srbi in Bolgarji vedno podpirati. Tako je Tomislav zvršil domače posle, nadvladal vse sovražnike, izmirl brate in sklenil mir in zvezo z vsemi južnimi Slovani. — Narod njega zahteva za kralja in potem sledi živahno pozdravljanje novega kralja.

V knjigi so navedeni viri, iz katerih je črpal pisatelj gradivo, in v „Pripomenku“ so beležke o smeri, tehniki in zvezi z zgodovinskimi fakti, kjer ugovarja pisatelj morebitnim kritikam. Njega je vodila pri delu umetniška in rodoljubna ideja; cilj in rodoljubna dolžnost je bila, prikazati svojemu narodu sijajno dobo in mu vzkresati željo, da se zopet povrne. Ta drama je „historija“, ker ni zložena po pravih različnih poetik in estetik. Njegova želja je, da bi se igrala pod milim nebom na Solunskem polju kakor Wagnerjeve igre v Bayreuthu. Prižnava, da tudi zgodovini, vsaj kar se tiče istodobnosti, ni povsem sledil, nego da je fakta različnih, pa ne preveč oddaljenih dogodbe v eno enoto združil, da je tako prikazal vse odnošaje s sosedi, prijatelji in neprijatelji, pa tudi vse razmere v svoji domovini.

Jezik je vzvišen, poetski nadahnjene, in verzi tečejo gladko. Menjavata se poezija in proza. Nekatere lirske točke je uglasbil g. kapelnik Srečko Albini.

R. P.

Emanuel šl. z Lešehradu: Ideje a profily. Kritických skizz řada I. Str. 161. Praha 1903. Nakladem knihkupectví Eduarda Weinfurtra v Praze.

Osemnajsta knjiga istega avtorja v petih letih (od 1898.—1903.)! Vrednosti so vse približno enake. „Ideje in profily“ naj bi bila knjiga, v kateri je avtor hotel zbrati momentne fotografije, izražajoče najvidnejše, najkrepkejše poteze avtorja ali umetnika (nekako tako, kot n. pr. Vallstonove slike). . . . „Knjiga naj bi bila galerija razpršenih idej in momentnih profilov, z okvirjem biografskih in bibliografskih podatkov.“ Pisatelj sicer misli, da se mu je posrečilo zadeti jedro tistih stremljenj in velikih nad, v katerih je drhtelo zadnji desetletji devet-

najstega stoletja; a on si pač preveč domišlja. Ne da bi trdil, da je karakteristika — in to nam je hotel podati o posameznih pisateljih in upodablajočih umetnikih, o katerih govori — povsem dobra in prikladna; priznavam le toliko, da ima ta knjiga neko vrednost za takšnega slabega žurnalista, ki se mora o vseh pojavih v književnosti in umetnosti poučevati iz leksikov. Ta knjiga je vsaj malo priročnejša od leksikov, vsaj v takem razmerju kakor pratika napram koledarju.

Anton Dermota.

Emanuel šl. z Lešehradu: „Podpora života“. Drama ve 3 jednáních. V Praze 1903. Nákladem knihkupectví E. Weinfurtra. Str. 62. Cena 1 K.

Ljubica Vilma je zapustila študenta Maksima in vzela Vronskega. Maksim obesi študije na kljuko, vda se uživanju in uživa tako dolgo, da dobi sušico. Za dvanajst let se zopet snideša z Vilmo. Stara ljubezen se ponovi, oziroma Maksimu se zaželi žene svojega prijatelja. Hočeta pobegniti. Vronski, precej domišljav pisatelj, jima pride na sled, hoče ženo zapoditi in ustreliti skozi okno svojega stanovanja Maksima, prihajajočega baš iz nasprotné kavarne. Vilma bi mu rada izpulila orožje, a strel poči in — Vilma se zgrudi ubita na tla. — Snov je torej dosti uboga, šablonska, poleg tega pa še diletantski obdelana. Za češko literaturo taka dela z ozirom na pozitivni uspeh ne pridejo v poštev. Morda bi imela veljavo pred tridesetimi leti — dandanes pa ne več.

Ant. Dermota.



Koncert češkega kvarteta iz Prage. Gospodje Mikoláš, Černý, Novák in Svojsík, člani slavnoznane kvarteta češkega v Pragi, so nastopili dne 6. decembra pr. l. v veliki dvorani „Narodnega doma“, ki, žal, ni bila tako polna, kakor je bilo želeti in kakor bi bili zaslužili slavni češki gostje. Koncert je uspel sijajno. Vse točke so bile izvršene z nenavadno, občudovanje izzivajočo preciznostjo in je spričo tega rastle entuzijazem navzočnega občinstva od pieše do pieše. Ne samo, da razpolaga vsak član kvarteta z izredno lepim glasom, je vsak izmed njih tudi pristen umetnik, ki se docela zaveda, kako mu je v vsakem posameznem momentu disponirati s svojim glasom, da se doseže skupno popoln umetniški učinek. Umetniki so bili izredno ljubeznivi in postrežljivi napram burno zahtevajočemu občinstvu, kajti dodali so lepo število pies, ki niso bile na sporedu. Prav zelo želimo, da bi nas ti izredni pevci ne bili zadnjič posejili!

—š—

Koncert „Pevskega in glasbenega društva v Gorici.“ Mlado, a krepko kvišku stremeče „Pevsko in glasbeno društvo v Gorici“ je priredilo dne 29. novembra pr. leta koncert, ki je nudil mnogo umetniškega užitka, a je bil, žal, le slabo obiskan. Nastopila sta v koncertu gospodična Mira Dev in gospod Prochazka iz Ljubljane, ki sta si pridobila s svojim umetniškim znanjem oba mnogo toplega, odkritosrčnega, povsem zasluženega priznanja. Pri vseh pevskih točkah, ki jih je izvajala gospodična Devova, smo imeli priliko, občudovati njeno precizno, čisto intonacijo, globoko umevanje skladateljevih intencij in pa umetniško obladovanje glasovne modulacije. Zapela nam je „Pozdrav paža“ iz

opere „Hugenoti“, Vilharjevo „Nezakonsko mater“, pesem „Mak“ — še nekoliko nezrelo delo —, dalje krasno Brahmsovo pesem „Zvesta ljubav“, Griegovo „Solvejgovo pesem“, „Romanco“ iz Thomasove opere „Mignon“, Loewejevo balado „Div“ in nežnočutni Prochazkovi pesmi „Tak si lepa“ in „Zvezde žarijo“. Na klavirju je spremljal gospodično Devovo gospod Prochazka, a poleg tega je nastopil kot solist s skladbami, pri katerih smo se divili njegovi dovršeni, od umetniškega čuvstva prešinjeni tehniki. Izvajal je Dvořákovovo klavirno sliko „Na táčkách“, Smetanovo „Koncertno polko“, a prešel nato na Liszta ter nam zaigral z izredno virtuoznostjo njegovo „Fantazijo“ na valček iz Gounodove opere „Faust“.

Da je sledila vsaki koncertni točki burna pohvala, je samo ob sebi umevno. Obema umetnikoma naša najprisrčnejša zahvala za lepe trenutke, ki sta nam jih naklonila!

— a.



Slovensko gledišče. A. Drama. December je bil posvečen najbolj drami, kar na prvi hip osupne, ker december za gledišče ni posebno ugoden mesec in so imele doslej operne predstave večjo privlačno silo nego dramske. No, intendant našega gledišča je uredila stvar tako, da je bil obisk vseskozi dovoljen!

Dne 4. decembra se je uprizoril prvič na našem odru „Kralj Harlekin“, komedija v 4 dejanjih, spisal dr. Rudolf Lothar. Lothar je znamenit kritik in tudi ta njegova komedija ni nič drugega nego kritika in pogumna satira, polna trpke resnice. Dialog je duhovit, vsak stavek je dobro premišljen, vse je razsnovano logično. Dejanje je skozinsko zanimivo. A ker je predmet igre kočljiv, se poslužuje pisatelj čisto nenavadnih, neverjetnih, da, celo nemogočih sredstev. Marsikaj bi bilo v igri lahko drugače. Zakaj je kraljica slepa, če se pa naposled v zavesti svoje velike dolžnosti in iz ljubezni do svojega ljudstva vendarle odloči za morilca svojega sina? Koliko bolj dramatiško bi bilo vse, če bi kraljica videla, pa vendar storila to, kar stori! V tem pogledu si je Lothar stvar malo preveč olajšal! Seveda take kraljice še nikdar ni bilo in je nikdar ne bo, pa naj bi že videla ali pa bila slepa! —

Ponavljal se je „Kralj Harlekin“ dne 12. decembra.

Popoldne 4. in na večer 8. decembra so se uprizorili tretjič, oziroma četrtič „Legionarji“.

Dne 12. in 15. decembra smo videli kot noviteto na našem odru „Pot okoli zemlje v 80 dneh“, veliko igro v 5 dejanjih ali 12 slikah, spisala d' Eunery in Jules Verne. Igra je posneta po znanem Vernejevem romanu. Dejanja je v igri dosti, a dramatičnega razvitka nikakega, zato je „Pot okoli zemlje“ pač igra, a ne drama. Tu se ne snuje nič eno iz drugega; kakor v kaki panorami izpodriva na prizornici slika sliko. A slike so lepe, blesteče, da se jih raduje oko! Tako krasne scenerije na našem odru še nismo videli. Dramatično društvo je mnogo žrtvovalo, da se je igra uprizorila primerno, in zasluži v tem pogledu vse priznanje.

V trajnem, prijetnem spominu ostanejo obiskovalcem slovenskega gledišča večeri 18., 20. in 26. decembra. Te dni smo imeli na našem odru dragega nam

gosta, bivšega člana slovenskega gledišča, sedanjo heroino kraljevega gledišča v Belem gradu, gospodično Vela Nigrinovo. Nastopila je enkrat v vlogi Magde v Sudermannovem „Domu“, dvakrat pa v vlogi „Madame Sans-Gêne“.

Vloga Magde je pravej teatralna in baš radi tega pravi umetnosti nevarna. Značaj Magde postane nejasen, ako se da igralka predaleč zavesti kontrastom, ki se kažejo v pojavih njenega od hipa do hipa izpreminjajočega se duševnega razpoloženja. Vela Nigrinova se je tej nevarnosti previdno izognila. S finim umetniškim šutom je obrusila in ublažila ostrine in neuglajenosti, ki jih je na vlogi pustil pisatelj sam, ter nam podala s svojo naravno igro tako sliko Magde, da je bila vsakemu umljiva. Igra Vele Nigrinove je sestavljena iz samih rahločutno plan-siranih potezic, ki izražajo skupaj markantno individualnost. A dasi smo jo kot heroino občudovali, se nam vendar zdi, da je ustvarjena v prvi vrsti za naivne vloge! Način, kako je igrala Madame Sans-Gêne, nas potrjuje v tej misli, dasi je baš v tej vlogi včasih malce popretiravala. Heroinskim vlogam se je priučila, naivne so ji prirojene! — Vsekakor je Vela Nigrinova odlična umetnica, na katero smo ponosni in katero si želimo še večkrat videti na našem odru!

Dne 26. decembra popoldne je imela naša mladež svoje veselje. Upriporila se je prvič v sezoni čarobna igra „Snegulčica in škrtarje“.

B. Opera. Kot operna noviteta se je pela dne 6., 8. in 25. decembra znamenita ruska opera v 3 dejanjih (7 slikah) „Onjegin“, ki jo je uglasbil največji ruski skladatelj, Čajkovskij, in kateri je snov vzeta iz slavnoznanega romana Puškinovega enakega imena. Ocenio te opere in njene uprizoritve na našem odru prinašamo iz peresa kritika-veščaka kot dodatek k temu poročilu.

Ponavljal se je tretjič v sezoni dne 1. decembra „Dalibor“, a dne 20. decembra so se pele že četrtič letos Parmove „Amazonke“.

Dr. Zdanšek.

Čajkovskega „Evgenij Onjegin“ na slovenskem odru. Slovensko gledišče je uprizorilo dne 6. decembra min. leta svetovnoznanu in slavno opero „Evgenij Onjegin“, uglasbil Peter Iljič Čajkovskij. Puškinov roman „Evgenij Onjegin“ je v Rusiji najpopularnejše Puškinovo delo. Operna pevka Lavrovskaja je leta 1874. napotila Čajkovskega, da je uglasbil „Onjegina“. Libreto je s pomočjo igralka Šilovskega, ki mu je napravil tudi scenarij, Čajkovskij sam sestavil. Popolnoma libreto ni posnat po romanu in nima one popolne dejanske zveze, kakor je tam, zato Čajkovskij ni imenoval „Onjegina“ opere, ampak lirске prizore v treh dejanjih (7 slikah). Opera „Onjegin“ ni postala samo na Ruskem popularna, ampak je v repertoarju vseh boljših gledišč, kakor tudi Čajkovskega „Pikova dama“. Naša intendantca je izpolnila hvaležno dolžnost, da je seznanila naše občinstvo s tem slavnoznanim delom. Hvaležni smo ji iz srca za to in radi priznavamo veliki napredek, ki ga je storila, in veliki uspeh, ki ga je dosegla s tem: ne samo radi tega, ker je opera delo ruskega glasbenega mojstra, ampak ker je opera v istini velike glasbene vrednosti! Italijani se ponašajo s svojim Verdijem, Nemci z Wagnerjem, Čehi s Smetano i. t. d., Rusi pa z Čajkovskim. Sicer, če je kdo mislil, da se bode pri tej operi divil oni trezni, deloma tudi ritmično živi, karakteristični glasbi, ki je lastna ruski narodni ali nabožni pesmi, ta se je varal. Gotovo bi operi ne bilo škodilo, ko bi bil Čajkovskij izlil več pristno ruskega glasbenega duha vanjo; da se to ni zgodilo, je vzrok menda to, ker se dejanje vrši v najboljših ruskih krogih, kjer prevladuje že internacionalna etiketa. V tem smislu Čajkovskega „Onjegin“ ni to, kar sta Čehom Smetanova „Prodana nevesta“ in „Dalibor“, kjer je

imel glasbenik priliko, da je ostal konsekventno naroden. Sploh pa Smetane v tem oziru dosedaj ni še nihče prekosil, kajti pri njem se, rekel bi, v vsakem taktu, vsakem delu motiva čuti pristni češki narodni ton, kateremu daje odlično češki značaj še znameniti ritem.

Čajkovskega glasba v „Onjeginu“ je vobče internacionalna, toda zelo umetna, solidna. V kolikor je vplival nanj italijanski učitelj petja, Piccioli, spoznati je v krasnih arijah, dočim deluje v orkestru moderno kakor Smetana ali Wagner, z razločkom pa, da ne sloni njegov orkester-interpretator na vodilnih motivih. Sicer uporablja prilično tudi Čajkovskij vodilni motiv Tatjane iz uvoda opere, a v drugem zmislu nego pri Wagnerju. V tem je podoben Smetani, n. pr. v „Daliboru“. Tudi je prilično porabil ruskonarodni motiv, kjer je bila za to ugodna prilika, tako n. pr. v krasnem kapelnem zboru koscev: „Ne blodi mi, noga, skozi les nič več brez miru —“.

Rekel bi, da Čajkovskij uporablja orkestralne efekte v tej operi le malo, a vselej stvarno in premišljeno; orkester je jasen, ne preobložen in pušča toliko bolj pevca na površje, da njega slišimo in razumemo — odlična prednost opere! To je treba tem bolj ravno pri Čajkovskem poudarjati, ker je v prvi vrsti velik simfonik, kakršnega se pa v „Onjeginu“ le redkoma pokaže, a tedaj z vso njemu lastno glasbeno efektno silo. Vobče iščemo zaman v krasni veliki partituri prisiljenih, nepotrebnih glasbenih okraskov, vratolomnih evolucij gosli in drugih godal, kakor na pr. pri italijanskih mojstrih. Pač pa prevzame poslušalca krasna harmonija, bujna modulacija, ki je opojno orkestralno barvana. Glasba je seveda teže razumljiva nego marsikatera druga, a uživati jo lahko brez truda, treba le kolikor toliko razumeti jo in vsekakor večkrat slišati. Posamezne zanimive krasne točke opere so: mični, duhovito sestavljeni težki dvospjev, oziroma četverspev v prvi sliki (Olga, Tatjana in Lanina s pestunjo), veliki kapelni zbor koscev, pozneje ženjic, Lenskega pesem o ljubezni v prvi sliki. Krasen je solo-prizor v sceni, ko piše Tatjana pismo. Velikega efekta je valček v drugem dejanju, med katerim pojo zbori in soli. Posebno originalna in živahna je mazurka pri kotiljonu, ki je izborna podlaga tudi zboru in solistom. Pravi glasbeni biser je Lenskega solospjev pred dvobojem. Znamenita je šumna poloneza v pričetku zadnjega dejanja. Brillantna je arija Gremiova, v slogu italijanske kantilene. Polna dramatičnega življenja je scena med Tatjano in Onjeginom v zadnji sliki.

Predstava opere je bila vzorna, najboljša letošnje sezone in ena najboljših na našem odru sploh. Intendanci vsa čast in hvala, da je uprizorila slavno opero za naše razmere kar najdostojneje in najsijajneje, da je vse harmoniralo — petje, orkester in inscenacija s primernimi kostumi in kulisami! V artističnem oziru zasluži zato vse priznanje in hvalo gospod kapelnik Benišek, kakor tudi režiser gosp. Lier. Tatjano je pela gospodična Skalova prekrasno in s pravim temperamentom in je bila v sceni, ko piše pismo odlična umetnica. Težavno partijo je zmagala s sigurnostjo rutinirane primadone; njen lepo uglasjeni zvonki glas je krasno zvenel in ji pridobil vse simpatije občinstva, ki ji je tudi opetovano izražalo z burnim aplavzom priznanje in hvaležnost za divni užitek. Vredna družica pač v dosti manjši vlogi je bila gosp. Kalivodova kot Olga. Lenskega je pel gosp. Orželski z umetniško vnemo in ga igral dobro, premišljeno; milokrasni tenor z vidnim, čustvopolnim niansiranjem krasne vloge je segel poslušalcem v dno duše in žel vsestransko popolno priznanje. Naslovno vlogo Onjegina je spretno in sigurno pel odlični bari-tonist gosp. Angeli, ki ga pa je navdušenost za to krasno partijo menda v toliko

mamila, da je bil deloma preglasen. Buren trikratni aplavz je izval v vlogi Gremina mogočni basist, Rus Pestkovski, ki je dovršeno pel briljantno arijo: „Ljubezni je ves svet pokoren in njen, je sad vsem blagotvoren“. Filipjevno, pestunjo, je pela gospa Glivarčeva povsem dobro s sigurnim izrazom v petju in igri. Tudi gospod Patočka kot Sareckij in gospod Lang kot Triquet sta bila v sicer mali vlogi na svojem mestu. Posebno priznanje pa zasluži odločni, sigurni nastop zbora, osobito moškega v tej operi. Tako krepkega, točnega moškega zbora, kateremu so osobito mogočni basisti sijajna podpora, že davno nismo slišali. Z vidno zadovoljnostjo je občinstvo pozdravilo tak izborni nastop zbora. Bilo vedno tako! Vojaški orkester je bil prav dober in točen in vedno v soglasju s petjem in dejanjem. Na celotnem uspehu je pa posebno čestitati gospodu kapelniku Benišku, ki je vsestransko pripomogel do sijajne uprizoritve „Onjegina“, katerega je, dasi mu je bila le klavirska partitura na razpolago, sigurno in z umetniškim razumom dirigiral.

Pahor.

Vseslovansko gledališče na Dunaju. Znana češka igralka-umetnica na dramski polju, gospa Laudova, vdova po umrlem poslancu Hořici, je predavala dne 11. decembra pr. l. v Slovanskem klubu v Pragi-o svojem gostovanju na ruskih in poljskih gledališčih. Po končanem predavanju je predlagala, naj bi se ustanovilo vseslovansko gledališče na Dunaju, v katerem bi igrala vsa slovanska gledališka društva po eden mesec ali pa tudi dalje. — Velika večina govornikov vseh slovanskih narodov, ki so bili zastopani na tem večeru, je sprejela ta predlog z navdušenjem. „Slovanski klub“ v Pragi se bode s to zadevo temeljito bavil in ta lepa misel je pač vredna, da se zanjo zanimajo odločilni krogi tudi na Slovenskem. Gospa Laudova je znana ne le kot umetnica, ampak tudi kot nenavadno naobrazena dama, ki govori vse slovanske jezike in ki uporablja vse svoje moči v uresničanje slovanske ideje. Ni dvoma, da bi se odzvala tudi vabilu na ljubljansko gledališče ter se na ta način seznanila tudi z našimi razmerami.

M. Meža.

Upodablajoča umetnost.

Cesarjev spomenik v Ljubljani. Presojevalni odbor za spomenik, ki se ima postaviti cesarju v Ljubljani, je prve dni meseca decembra minolega leta dovršil presojo došlih osnutkov. Prvo darilo (800 K) je dobil akademični kipar Svitoslav Peruzzi, drugo (600 K) akademični kipar Fran Bernekar in tretje (400 K) akademični kipar Ivan Meštrovič, vsi trije na Dunaju. Poleg teh so dobili trije načrti pohvalno priznanje. Vseh osnutkov je bilo 12. Ker kažejo vposlani modeli važen in pomemben napredek slovenske umetnosti in ker so dokaz, da je danes kiparstvo pri nas na jako častni stopinji, hočemo v eni prihodnjih števil podati čitateljem obširnejši popis in oceno glavnih načrtov.

I. Š.

Valvasorjev spomenik v Ljubljani. Prve dni decembra 1903. leta je dobila Ljubljana nov, pomenljiv okras: pred deželnim muzejem so postavili spomenik slavnemu kronistu naše domovine, baronu Vajkardu Valvasorju. Vsled neugodnih vremenskih razmer, ki niso dopuščale primerne ureditve prostora in spodnjih delov spomenika, se je odkritje izvršilo brez običajne slovesnosti. — Spomenik

je delo našega odličnega kiparja Alojzija Gangla, ki je komponiral in modeliral soho kroniščovo, obenem pa tudi izdelal načrte za podstavček. Valvasor je izražen v krepki moški dobi; stoječ ob malem postamentu, oblečen v običajno viteško nošo XVI. stoletja, drži v eni roki listino — pač del rokopisa svoje knjige: *Die Ehre des Herzogthums Krain* —, z drugo prosto roko pa dela primerno gesto, kakor bi hotel nuditi in razlagati rojakom svoje epohalno delo. Figura je 3-40 m visoka in ulita iz bronu. Litje je preskrbela tvrdka Krupp na Dunaju, ki je naslednica nekdanje, po Fernkornu ustanovljene c. kr. bronaste livarne. Ulitja je bila v štirih kosih, ki so se pozneje primerno združili. Liv je brez hibe in ni potreboval nikake cizelacije, ki je vobče umotvorom le v kvar. Samo šivi so umešno zadelani, da jih oko ne zapazi. Vse drugo je tako, kakor je prišlo iz rok umetnika Gangla. Teža soli je 1600 kg. — Postament je izklesal ljubljanski kamenosek Feliks Toman iz pohorskega granita. Obliko ima piramično; kamen ni likan, temuč na grobo obsekan (rusticiran). Dviga se iz izdatnega prstenege nasipa. Visok je 4-20 m, a kvadratni tloris meri 5-20 m. Na sprednji, proti mestu obrnjeni strani nosi iz bronastih črk, ulitih v tukajšnji Samassovi livarni, priprost napis: Valvasor. — V umetniško oceno se danes ne spuščamo. Le toliko naj bode omenjeno, da kaže kip jako fino silhueto in da se na njem takoj spozna mojstrska roka Ganglova. Ker Muzejski trg še ni reguliran, je trebalo spomeniku odkazati začasen prostor na desni strani muzeja, prostor, ki ni posebno pripraven za spomenik. A Ljubljana sploh nima prikladnih trgov za take spomenike in zato je le želeli, da se kmalu regulira Muzejski trg, spomenik pa prenese na njegovo sredo, kamor je pravzaprav namenjen. Spomenik je naročilo naučno ministrstvo, ki ga pozneje pokloni Ljubljani. Ljubljana pa mora biti hvaležna za plemeniti in krasni dar, ki je nova znamenita olepšava naše stolice!

I. Š.

Groharjevi najnovejši sliki. Naš slikar gosp. Grohar je ravnokar dovršil dva portreta. En portret je študija, posneta po modelu nekega gorenjskega starčka. Gorenjec, iz rojstne vasi slikarjeve, sedi za mizo, desnico držeč na njej, kakor da zahteva polič dobrega vina. Izraz obličja je povsem naraven, inkarnat zdravordecški, vse držanje realistično. Manira risbe je moderna, impresijonistiška. Ta Gorenjec je pravi umotvor in je še boljši, nego je bil njegov „Peter“ na I. umetniški razstavi. — Drugi portret Groharjev pa je podoba rajnega ljubljanskega velikega trgovca Fr. Sočvana. Naročila ga je mestna hranilnica, ker je bil pokojnik prvi njen predsednik. Čeprav je moral Grohar slikati samo po fotografiji, je vendar doprsna podoba dovolj plastična in inkarnat obličja portretovančevi starosti popolnoma primeren. Umetnik Grohar napreduje krasno v vsakem ozirju.

A. A.

Splošni pregled

Dr. Josip Vošnjak bo praznoval dne 4. januarja t. l. svoj sedemdesetletni rojstni dan. Naj bi nam ohranilo nebo še dolgo vrsto let marljivega pisatelja in odličnega rodoljuba!

Herbert Spencer †. Dne 8. decembra pr. l. je preminil v Brighton eden največjih mislecev sedanjega časa — Herbert Spencer. Narodil se je l. 1820. v Derbyju in je utikal torej lepo starost. O Spencerju, ki je vreden, da ga naši čitatelji natančneje spoznajo, nam je obljubljen članek za letošnje leto.

V Moskvi je umrl 9. (22.) junija l. l. pisatelj-archeolog A. A. Martynov v starosti 85 l. Po dovršenih študijah na moskovskem dvornem stavbinskem učilišču je začel raziskavati tedaj še malo znane arheološke zanimivosti in spomenike Rusije, v prvi vrsti staroslavne Moskve. Plodovi njegovega znanstvenega raziskovanja so bila znamenita dela: „Russkaja starina v pamjatnikach cerkovnogo i graždanskogo zóščestva“ (v letih 1846–54., 18 delov), „Russkija dostopamjatnosti“ (1852–66., 15 zvezkov), „Podrobnoje istoričeskoje i archeologičeskoje opisanije Moskvu“ (1865., 2 dela), „Opisanije Moskovskago Znamenskago monastyja“ (1858 do 1866.), „Moskovskaja starina“ (1878–79.), „Nadgrobnaja ljetopis Moskvu“ (1895., 6 knjig), „Moskovskije kolokola“ (1896), „Riznica Simonova Monastyja“ (1900). To so poleg naštetih manjših spisov in člankov najvažnejše njegove knjige, plodovi njegovega polstoletnega dela, ki so mu zagotovili častno mesto med ruskimi starinoslovci in pridobili častno članstvo mnogih učenih društev. Martynov je bil tih in skromen delavec, njegova največja ljubezen je bila Moskva, ona nekdanja, slavna, bojarska, srce, središče in simbol ruske sile in edinstvi, kakor jo v prekrasnih in vznesenih stihih opeva Teodor Glinka.

Janko Pretnar.

E. K. Liška „Jednota výtvarných umělců“ v Prazi je razstavila dela iz ostaline nedavno umrlega slikarja Liške. Liška je bil rojen leta 1852. v Mikulevem na Moravi, študiral je na praški akademiji in stopil prvič v javnost leta 1875. s kartonom „Vitavy“. V dobo njegovih študij na praški akademiji spadata tudi sliki „Mor“ in „Sveti večer na pokopališču“. Svoje študije je nadaljeval v Monakovem in od leta 1886. dalje v Rimu. V dobo monakovsko spadajo „Přemysl Otakar II. před bitko na Moravském polju“, „Manfred in Astarta“, „Hagar in Ismael“, med katerimi je poslednja najboljša. Ne linija, ampak svetloba in barve, efektni kontrasti sence in žarkov svetlobe vplivajo posebno pri Liškovih delih. Vpliv Rima se pozna pri poznejših njegovih delih. „Kristus na Olski gori“ spada brezdvomno med najboljše umetvore te vrste; profil Kristov je krasen, poln vdane duševne bolesti. Istotako tudi „Mati božja pod križem“. V obeh je Liška mojstrsko izrazil magično noč, njeno tresčečo se fosforno svetlobo in čarovito atmosfero. Zato se imenuje po pravici „slikar noči“ in „poet sanj“, prvo pač naznačuje obseg njegovega dela, drugo pa njegovo duševno dispozicijo. Leta 1888. se je vrnil v Monakovo, leto pozneje pa v Prago. Med najboljše njegova dela spadajo še „Žrtve Maksimianove“, „Sen Michelangelov“ in zadnje njegovo delo: „Vdovec“.

Janko Pretnar.

Adam Plug, Nestor poljske literature, je umrl prve dni novembra l. l. v Varšavi, tri dni pred svojo osemdesetletnico. Adam Plug (rodbinsko ime njegovo je Anton Pietkiewicz) se je udeležil vstaje leta 1863. in je bil pregnan v Kijev. Po vrnitvi iz pregnanstva je prevzel uredništvo „Kłosa“, katerega urednik je bil do leta 1890., ko je list prenehal izhajati. V to dobo spada njegovo najplodnejše delovanje. Napisal je mnogo krasnih povesti, idil v verzih in satiričnih pesmi. Navedem najboljše: Oficjalista, Duch i krew, Bakatarze, Srocza. Przyjaciele. Poleg pisateljstva se je posvetil posebno publicistiki in žurnalistiki. Literarna dela poslednjih let sicer niso več dosegala umetniške višine prejšnjih, vendar so jako ugajala, tako n. pr. velik egiptovski roman „Farzen“. V poslednjih letih je bil tudi vpliven in merodajen sodruidnik „Kurjera Warszawskiego“.

Janko Pretnar.

